

М. МОТУЗКА

Ленін—провісник і організатор Жовтня. *)

Х. МІЖ ДВОМА РЕВОЛЮЦІЯМИ (1905—1917)

ПЕРЕДУМОВИ РЕВОЛЮЦІЇ 1917 РОКУ

Революційна заграва 1905—1906 року не досягла свого остаточного успіху. Їй довелося стати лише вісником переможної пролетарської революції, що через якихсь 11—12 років вибухла в царській монархії. Вона увійшла в історію робітничого руху як генеральна репетиція нового могутнішого революційного прибою.

На цьому великому історичному перегоні (1905—1917 рік) соціально-економічний розвиток царської Росії набрав таких рис і такої потужности, що революційна «розв'язка» для нього не була чимсь недоречним. Навпаки, і по лінії т. зв. економічних передумов пролетарської революції і по лінії суб'єктивних передумов (готовність пролетаріату до боротьби, класова свідомість і т. ін.)—все говорило за революційний вихід із суперечностей, що їх створив капіталізм.

Зазначимо що найголовніше з характеристики тої доби.

Коли говорять про поразку першої російської революції, то насамперед підкреслюють ту політичну депресію (ліквідація революції й пролетарського руху, зріст реакцій і т. ін.), що прийшла в наслідок перемоги буржуазії й царату. І порівнюючи мало зупиняються на тому, що саме відбувається в господарчому організмі країни після революційних подій. Між тим в економіці після-революційної Росії спостерігаємо явища, що поминути їх при розгляді передумов революції 1917 року ні в якому разі не можна.

Основний факт—господарчий організм в цілому переживає значну депресію (падіння). Загальний (жовтневий) страйк, численні страйки по всіх-усюдах, де лишень промисловість розкинула свою мережу, особливо-ж припинення залізничного руху та страйк почти й телеграфу, разом з тим фінансовий бойкот, що його виголосила Петербурська Рада Робітничих Депутатів Вітевському уряду (заклик до несплату податків)—всі ці явища на загальнім тлі революційного під'йому (Московське збройне повстання і в інших промислових осередках), не створювали «нормальних» умов для промислового розвитку країни. Відбувається певний господарчий «затор». Починається з фінансової «паніки». Буржуа, фінансист губить впевненість у завтрашньому дню, поспішає виймати свої вкладки з кредитових і банківських установ, вкладає їх у закордонні фінансові інституції

*) Див. «Ч. Ш.» ч. 1—2, 1925 р.

і т. д. Слідом за його прикладом, дрібний (багатомільононий) вкладач виймає і свої вкладки. В наслідок чого грошовий ринок, цей резервуар, що забезпечує промисловості нормальну циркуляцію господарчої крові, в значній мірі було виснажено, ґрунт, на якому лише й могла розвиватися промисловість, було до певної міри зрушено.

Уже 1905 року головні галузі продукції свідчать, що в промисловому організмі розпочався процес, що зветься в економічній науці депресією. Зменшення продукції спостерігаємо в чавуновій галузі, в добуці залізної руди і кам'яного вугілля, в цукроварництві, в текстильній галузі, особливо-ж картину падіння продукції дає нафта¹⁾. Падіння йшло не лише по лінії продукції, а й по лінії розподілу. Росхитаний господарчий організм—з одного боку, неврожай 1905 року, а за ним недорід 1906 року—з другого—спричинюються до скорочення внутрішнього ринку промисловості.

1907—1908 р.р. становища не відмінюють. Надії—що слідом за втамуванням робітничого руху прийде ліквідація промислової депресії—були марні. «Не так склалося, як жадалося». Що правда, поминула загостриність кризи 1905—1906 р.р., але промисловість була ще хвора на депресію. Тавро тієї-ж хвороби носить на собі й 1909 рік, лишень друге півріччя якого відмінює стан. Ті хронічні неврожаї, що були—поруч з іншими причинами—головним чинником промислової депресії, дали місце врожаю: господарство оживає, фінансовий ринок набирає певної рухливості. Країна в своїм господарчій обличчі відмінюється. Та й не дивно. Доба промислово-господарчої депресії поминула не даремно. Вона прискорює й надає особливої сили тенденції зрощування промислового капіталу з капіталом банківським. Але—що головне—відмінюється не лише темп розвитку капіталістичних відносин в царській Росії, а й самий тип і організаційна їхня структура.

Виснажена—бо, росхитана промисловість, позбавлена грошових засобів для свого відбудування після депресії промисловість, що терпіла до того ще й від кволої кредитової системи, станом депресії штовхалась до лабет банків, цих грошових магнатів, то-ж не дивно, що доба після-революційної господарчої депресії є одноразово й добою розвитку зрощування промислового капіталу з банківськими,—цеб-то, з рештою, добою концентрації продукції, яка (концентрація) перетворюється на монополію (цю ознаку «нового етапу» капіталізму, або—імперіялістичну його фазу).

Ця концентрація йшла шляхом своєрідного добору економічно-міцних, найбільш удосконалених підприємств, шляхом нищення сотень і тисяч інших, не здатних витримати іспит депресії. Після-революційна доба саме і являє собою невиданий зріст такої концентрації, що до цього становить одну з своєрідних епох в господарчій розвитку царської Росії. За цієї доби виростає і зміцнюється в Росії система фінансового капіталу, що залізним обручем охоплює цілу низку головних галузів промисловості, утворюючи трести й синдикати.

¹⁾ Ми уникаємо наводити в цій роботі цифрові ілюстрації, оскільки такий спосіб викладання відбився-б на живості викладу. З таких мотивів доводиться навести тут лише той мінімум джерел, який наочно змалював-би усі положення й характеристики, що їх автор в цьому розглядає.

Н. Бухарин. Классовая борьба и революция в России;

Н. Ваняг. Финансовый капитал в России накануне мировой войны;

П. В. Оль. Иностранные капиталы в России; Н. Литвинов. Экономические предпосылки Октябрьской революции.

В. Милютин. Современное экон. развитие России и диктатура пролетариата.

Одначе, чи могла промисловість вийти з остільки тяжкої після-революційної депресії самотужки, спираючись виключно на російську банківську систему (до речі—кволу й немічну).

Досить поставити таке питання, щоби на нього не відповідати. Де-ж лежав порятунок в такому лихому стані? Єдине—в позиках за кордоном, що—по суті речі—значило—зміцнення зрошування російської індустрії з чужоземним, західньо-європейським банківським капіталом.

І справді,—ми спостерігаємо, яким прискореним темпом відбувається той процес. На арені російської промисловости з'являється—в більшій міри, ніж раніше,—міжнародний капітал, в першу чергу французький банківський капітал, з тим, щоби, «допомігши» позикою, не вдовольнитися ролею «кредитора», а фактично стати господарем-ропорядчиком головних галузів промисловости (особливо металургічної та гірничої). Разом з тим він опановує й російську банківську систему, розуміючи, що це—один з надійних шляхів до опанування промислового життя Росії. То одверто, то ховаючись за російську назву та російські статuti, то скуповуючи акції головних підприємств і банків,—міжнародний капітал з успіхом повертається в монопольного ропорядчика-господаря головніших ділянок російської капіталістичної промисловости. Це було йому тим легше, що майже всі банки (за винятком т. зв. «Волзько-Камського») в Росії були прибрані до його рук і фактично були його агентами. Ця властивість—роля чужоземного капіталу в усій господарчій і фінансовій системі царської Росії—з'ясовує спершу незрозумілий факт, а саме: в який спосіб країна, капіталістично порівнююче—відстала набувала рис високо-розвиненого, монополістичного капіталізму. З'ясування цього питання лежить, отже, в тому, що система російського капіталізму є не що инше, як ланцюжок єдиної, розвиненої системи—міжнародного капіталу (переважно Антантівського¹⁾).

Зріст капіталістичних елементів почувався і в галузі сільсько-господарчої продукції. Налякані широким селянським рухом 1905—1906 р.р. дворяни-поміщики ліквідували через т. зв. Селянський Банк свої землі, передаючи їх до рук селянської буржуазії та деяких шарів селян-середняків. Значним чинником, що підсилював російський капіталізм і посунув його розвиток наперед, була ще Столипинська земельна політика, яка, створюючи куркуля, запмагаючи розвиткові капіталістичних відносин на селі, разом з тим створювала міцний внутрішній ринок для російської капіталістичної промисловости.

Але поруч з тим головні маси селянства сидять на мізерних наділах, животіють з «голодної оренди», платять податки царській державі (грішми, а той й злиденним майном), все життя своє мріючи про те, що настане колись час і—вони позбавляться остобісної земельної тісноти, голоднечі, злиднів.

Стан селянської бідноти ще дужче погіршав, коли після довгочасної сільсько-господарчої кризи почався зріст цін на світовому с.-г. ринкові.

Коли землевласники від того мали великі бариші, то біднота лишень на тому теряла. Замість здирати «голодну оренду» з такого-ж голодного

¹⁾ Напередодні імперіалістичної війни європейський банківський капітал підпорядкував собі $\frac{3}{4}$ всієї російської банківської системи, поставив до своїх послуг всі головніші галузі важкої індустрії (цікаві дані див. у В а н а г а—ст. 152; 68, 82, 88—89,—також у Оля).

селянина-бідака значно вигідніше стає для землевласника вести капіталістичне сільське господарство, виключно розраховане на ринок (експорт).—«Дурисвіт—поміщик повертався на сучасного «аграрія»... Замість здирати голодну оренду помалу-малу приходили до утонченої системи визиску шляхом найманої праці; кріпацька «живодьорня» дала місце капіталістичній системі». (Бухарин—Класовая боротьба... стор. 11). Зростає кількість найманих сільських робітників, тягнеться до міста вільна наймана праця.

Річ зрозуміла, що такий хід капіталістичного розвитку мусив відбитися і на стані промислового робітництва. На тлі промислового під'ому 1911—1912 р.р. розпочинається спочатку економічна, а потім і політична боротьба робітничої класи. 1913—1914 р. страйки набувають великої сили. Подекуди напередодні імперіялістичної війни вони повертаються у збройне повстання (Петербург). Це все сигналізує можливість не в далекому часі рішачих подій: замість мертвотної реакції понесло свіжим повітрям робітничого руху. Але... імперіялістична війна перетинає нитку революції.

Однак, війна набагато прискорює історичний хід. Насамперед вона на ділянці економіки счинила досі невидане: вона переносить в центр ваги з продукції предметів масового споживання на військову продукцію. Весь господарчий організм міняє свою основну установку—від продукції мирного часу на продукцію військову. Така «передвижка»—природно—несла з собою—поруч з великими баришами та розцвітом галузей, що працювали «на оборону»,—нищення цілих галузей промисловості не пристосованих до потреб того часу. Зупиняються фабрики, скорочується продукція «мирної» промисловості, настає частинна криза промисловості. З офіційних даних того часу ми довідуємося, що за якихсь два з половиною місяці війни цілком зупинилося 502 фабрики, значно-ж скоротило свою продукцію 1.034 фабрики.

В свою чергу такий стан промисловості відбивався й на становищі робітництва: росте безробіття. Навіть офіційна статистика того часу нараховує «скорочених», безробітних робітників щось біля 160.000. Справді-ж число їх було значно більше: про те свідчать відомості з стану робочої сили в таких великих промислових осередках, як Варшава, Петербург, Москва. Коли додати до цього ще,—що робітничі організації майже по всіх-усюдах було винищено, фабричні закони скасовано, професійні організації утискувано і т. ін., то стан робітничої класи стане нам ясним.

Не краще було й на другій суспільній ділянці—на селі. Село (головна маса селянства), «європеїзоване» Столипіним, взяте в капіталістичні лабеті, виснажене царськими податками і куркулями, стиснуте поміщицько-куркульськими земельними просторами на своїх мізерних наділах,—убожило, нищилось. Війна-ж додала йому ще нового тягара. Вона реквізувала йому його робочу худобу, погнала у військові шанці майже всю його робочу силу—основу основ його господарства—і в такий спосіб як найдошкульніше била по всьому його добробуту.

Криза загострювалася й поглиблювалася ще з тої причини, що невпинно зростала дорожнеча на речі масового споживання (їжа, одяг і т. д.)—оскільки робоча сила, що виробляла суспільно-корисні речі, і капітали віддавалися до військової промисловості. В наслідок чого—брак предметів масового споживання, що неминуче приводив до піднесення дивовижної дорожнечі (подекуди підносячись до 50—70%).

Нема чого вже й говорити, що такий стан бив насамперед робітничу й взагалі трудящу масу населення царської Росії, одноразово створюючи відповідну атмосферу до загострення класової ворожнечи в російській суспільності доби імперіялістичної війни.

Що-далі тяглася війна, то з самого об'єктивного стану речей робітничого класу спонукувалася до певної класової (отже й політичної) чинності.

Бо об'єктивно війна була не чим іншим, як чудовиськом, що зажи-рала своєю пелькою маси так мертвого (екон. цінності, засоби і т. ін.), як і живого (люди, худоба) матеріялу. Витрати на війну неймовірно виростають: з 20 млн. крб. у день спочатку війни в 1916 р. щоденні видатки на війну виростають до 50 млн. крб., — що що-місяця складає якихсь 1½ млрд. крб. «Праця на оборону», військові заклади стають джерелом збагачення промисловців, спекулянтів — «поставщиків», цих «мародерів тилу». Війна — кожному промисловцю стає ясно — корисна річ, підприємство, що «працює на оборону», то — справжній «зодотий дощ», з якого слід користати. Як ілюстрації, можна навести відомості, що їх дають самі промисловці. Так, — прибуток 6 товариств з галузі механічної й машинобудівельної за 1915 рік дав — що до 1914 року — підвищення на 37%, — подекуди навіть цілих 50%. Той же самий процес помічаємо в тютюновій промисловості, нафтовій і т. д. 19 металургічних підприємств за 1914 рік відібрали прибутку на 63,5% — що до 1913 року — більш; 8 цукрових підприємств дали за той-же термін збільшення прибутку на 126,3%. Ми підкреслюємо лише найхарактерніші цифри. Окремі-ж підприємства дали ще вищий відсоток прибутку: Демидівська мануфактура — 82%, Сеньків — 240%, фабр. Рябушинських — 230%, «Каучук» — 216%. Низку таких даних можна б набагато збільшити, але й цього вже досить, щоби підкреслити основне: війна приводила до надзвичайного — що правда, хоробливого — розбухання капіталістичної промисловості. Як-що перші місяці імперіялістичної війни впливали на промисловість в бік її скорочення, то 1915—1916 рр. дають зовсім іншу картину: починається бурхливий приріст капіталів до тих галузей промисловості, що дають високий прибуток. Вже в другому півріччі 1915 р. кількість підприємств збільшилась на цілих 100% (що до 1 півріччя), а перше півріччя 1916 р. дає нових 272 підприємства, ц.-т. більш, ніж в інші часи. Також зростають і «основні» капітали промисловості.

Річ ясна, — такий стан промисловості впливав і на ринок робочої сили. Ринок праці відмінюється. Коли початок війни приносить зріст безробіття, то нині відбувається явище іншого порядку. Замість безробіття приходить величезний попит на робочу силу. Почувається брак робочої сили, до лав «потомствених, почетних» пролетарів стають нові, по класовій свідомості і пролетарській кваліфікації, відсталі елементи.

Зовні господарчий організм ніби зміцнювався, — але так мислити міг лише позверховий глядач. Справді-ж, капіталістичний організм Росії за часи війни швидким темпом підгнивав. Промисловість росла, капітал набрав потужности (високі прибутки), продукційні сили підносилися, техніку удосконалювано, робочу силу поставлено до праці. — але... весь цей продукційний механізм було скеровано в бік велетенського виснаження всього господарчого організму Росії, в бік задоволення військових потреб. Країна-ж, набравши нездорової крові, йшла — бігла назустріч катастрофі.

Війна виснажувала всі соки країни, невблагано підточувала продукційні її сили, не задовольняючи тимчасом потреб споживання багатомільйонного населення. До того-ж війна витягувала що-далі, то більш від продукційної роботи здорову чоловічу робочу силу. Дорожнеча час-від-часу росте, стан трудящих все гіршає. Блискавиці великих соціальних бур вже показалися на обрії. Переддень 1917 року, а далі - січень-лютий 1917 р. приносять робітниче заворушення, хвилювання у війську. Оточене з усіх боків генералами-зрадниками та злодіями—царськими «інтендантами», військо, що мільйонами своїх голів наклало за прибутки владарів світу, воно було тим порохомим льохом, що лише чекав своєї іскри. Не дарма т. Ленін назвав імперіялістичну війну могутнім режисером революції.

Система капіталізму, що своєрідно переплелася з царатом, давала на цей раз глибоку щілину: вибухла революція.

Саме з такої оцінки й виходив тов. Ленін, коли на початку революції 1917 року говорив:—«Війна залізними ланцюгами звязала до купи воюючі держави, воюючі групи капіталістів, хазяїнів капіталістичного ладу, робовласників капіталістичної неволі. Одна кривава грудка—ось що таке суспільно-політичне життя сучасного історичного моменту». («Перший етап першої революції», том XIV, ч. I, — 7; курсив Лен.).

Господарчий організм кожної окремої країни—Росії також—не був чимсь самостійним, осібним, а лише складовою частиною, кільцем єдиного ланцюга—світового господарства. Світове-ж господарство, що дійшло імперіялізму — цієї останньої фази капіталізму — в цілому визріло для соціалістичної революції. І соціалістична революція, вибухаючи в країні порівнюючи слабо розвиненого капіталізму (в Росії), де поруч існують дві протилежні системи господарства—напівфеодальна і капіталістична—відшукала власне найслабіше кільце того єдиного світового ланцюга, рвала той ланцюг там, де буржуазія була класом не випробованою й політично не являла собою добре організованої сили суспільства.

Слід підкреслити ще одну властивість соціальної революції. Вибухаючи в умовах всесвітньої імперіялістичної війни, до того-ж ще в країні, міцно вплетеній в систему світового господарства, вона з самого об'єктивного стану не могла залишатись у національних межах. Розпочавши боротьбу з царатом і своєю буржуазією, йдучи до миру, пролетаріят тим самим протиставив себе всьому імперіялістичному концертові держав,—революція набувала міжнароднього значіння.

ХІ. ВІД ЛЮТОГО ДО ЖОВТНЕВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

1. ПЕРШИЙ ЕТАП ПЕРШОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

Лютнева революція 1917 року застає тов. Леніна в Швейцарії. З першим вибухом подій тов. Ленін намагається обмислити їх. В листові до російських більшовиків,—в цьому першому писаному документові про Лютневу революцію,—він пише:

— «Перший етап першої революції, саме російської революції... закінчується. Цей перший етап, напевне не буде останнім етапом нашої революції (том XIV, ч. I,—5).

На черзі дня стає питання про дійсне обернення імперіялістичної війни у війну горожанську. Початком цього повернення є лютнева революція, удар по царату, скинення монархії. Це і є власне—на думку Ленінову—перший етап революції.

На цьому етапові пролетаріят не повинен себе дурити. Коли царат повалено спільними силами—і буржуазії і революційних трудящих мас,—то влада перейшла цілком до рук пануючих клас. Та й не дивно: все співвідношення соціальних сил, хід самих подій неминуче приводили до того. Ні пролетаріят, ні багатомільйонна селянська маса (військо також) не мали своїх організацій боротьби. Пролетаріят, що після жорстокої реакції почав очунувати і напередодні імперіялістичної війни погрожував збройним повстанням, за часи імперіялістичної війни загубив і ту міру єдності й революційно-соціалістичної організованості, що він їх придбав напередодні війни. Маразм соціал-шовінізму, ренегатства, «ура-патріотизму» перейшов до певної міри й на робітничу вулицю. Пролетаріят не мав своєї масової революційно-соціалістичної організації. Тим паче не мала її дрібна буржуазія—селянство в першу чергу. Військо, що складалося переважно з селянства, також не могло відразу створити своєї революційної організації. Єдиною,—організованою з самого початку революції,—силою була лише імперіялістична буржуазія, особливо той її загін, який шляхом казенних «заказів» («на оборону») та фінансових операцій за часи імперіялістичної війни, встиг остільки вrostи в державний апарат, що даремно було-би нехтувати його роллю, як організованої суспільної сили. Саме вона,—а не хто інший,—давала «ідейний» зміст кривавій бійні, кидаючи в маси гасла «національно-визвольної» війни за інтереси поневолених націй; вона,—а не хто інший,—формувала «общественное мнение», труїла свідомість пролетаріату, навертаючи його зі шляху інтернаціоналізму на шлях Плеханівського «соціалізму», на шлях припинення класової боротьби та «спільної роботи» з «живими силами країни» у т. зв. «Військово-Промислових Комітетах».

Перші дні лютевих подій і відбили в собі таке співвідношення класових сил і угруповань. Влада, що її здобули трудящі, не випадково переходить спочатку до Тимчасового Думського Комітету, а потім Тимчасового Уряду, цеб-то імперіялістичної буржуазії. Спирчинилося до того: а) значно краща організованість буржуазії, ніж трудящих, б) угодовництво, зрадництво того загону вождів пролетаріату, що за часи імперіялістичної війни устиг прищепити робітничій масі своє угодовництво.

— Тимчасовий склад уряду,—говорить Ленін, — це не значить випадковий склад. Ні,—

— це представники нової класи, яка підвелась до політичної влади в Росії,—класи капіталістичних поміщиків і буржуазії». (Там-же,—9).

Ця клас давно вже керує державою економічно, а за часи контр-революції (1907—1914) і особливо імперіялістичної війни набула такої політичної організованості й сили, що напередодні революції «майже зовсім» була у влади. Тому-то, лиш тільки царат було повалено, буржуазія стала до влади. Новий уряд вколисує маси обіцянками «миру без анексії і контрибуцій» і... гонить їх на імперіялістичну війну, цеб-то продовжує політику царату.

— «Царську монархію розбито, та не добито»—говорить Ілліч (там-же—10). Єдина гарантія волі й остаточного знищення царату є озброєння

пролетаріату, зміцнення, розвиток ролі, значіння й сили Рад Робітничих і Військових Депутатів, бо «Ради Робітничих й Військових Депутатів є зародок робітничого уряду, представник інтересів усіх найбідніших мас населення, цеб то $\frac{9}{10}$ населення, що домагається хліба, миру й волі» (10,—курсив Леніновий).

Все інше лише затуманюватиме свідомість народніх мас, буде брехнею, провокацією і просто зрадою.

— «Допоможіть озброїти робітників, або хоч не завважайте цій справі—і волю Росії не переможуть, монархію не відбудують,—республіку буде забезпечено» (11). Лише таким шляхом революція переможе. Бо уряд імперіялістичної буржуазії, уряд Гучкових та Мілюкових не може—хоч би він навіть того щиро хотів—дати ні миру, ні хліба, ні волі. Через віщо-ж саме? Миру через те, що цей уряд є агентурою, відділом англо-французького капіталу, а, значить, урядом продовження кривавої імперіялістичної війни. Хліба—через те, що цей—уряд буржуазний (землевласників та капіталістів) і для задоволення зголоднілих мас він не може піти на експропріацію земель і капіталів. Волі, — врешті, через те, що—це уряд поміщиків і капіталістів, ворожий волі працюючих зі своєї класової природи. Отже, ніхто зі свідомих пролетарів не має допомагати урядові Гучкових та Мілюкових. Навпаки, пролетаріат мусить готуватись до другого етапу революції.

Ленін ще в перші дні революції точно викрив природу клас, що перемогли в першому етапі, і тому покликає:—«Робітники, ви виявили чудеса пролетарського, народнього героїзму, в горожанській війні проти царату, ви маєте виявити чудеса пролетарської й загально-народньої організації, аби приготувати свою перемогу в другому етапові революції». (Том XIV, ч. 1; 12,—курсив Леніновий).

В спілці-ж із ким, з якими соціальними шарами прийде до перемоги пролетаріат в цьому другому етапі революції? Цих спільників — двоє. Перший спільник—дома, в середині країні: то мільйони напівпролетарського населення й дрібного селянства. Ці маси прагнуть землі, миру й волі. Оскільки-ж вони зі своїх життєвих умов (як дрібні власники) будуть вагатися між пролетаріатом та буржуазією, остільки їх в першу чергу треба просвітити й організувати. Просвітити світовом соціалістичної свідомості, організувати в окремі Ради Селянських Депутатів, Ради сільсько-господарських робітників. Другий спільник—всесвітній пролетаріат. Роки імперіялістичної війни його в значній мірі «просвітили», російська-ж революція величністю свого розвитку може придатися до початку світової революції. Так мислив Ленін ще в перші дні лютневої про ролю соціальних клас та про характер і напрямок революційного розвитку лютневої революції.

Пролетаріат візьме спілку з селянством, організує його під своїми гаслами («Геть війну», «Вся влада Радам» і т. ін.), коли він не хоче, щоби селянство пішло за буржуазією—ось та політична мудрість, яку тов. Ленін дає своїй партії ще на початку революції.

Слід підкреслити, що, констатуючи перемогу буржуазії в цьому першому етапі революції тов. Ленін ставить на чергу дня ідею необхідності переходу до соціалізму. Що правда, шлях соціалістичної революції поки що лежить через буржуазно-демократичний етап. Але — на думку Ленінову,—все значіння й роля партії пролетаріату в тім і полягає, щоби той

буржуазно-демократичний етап яко-мога скоротити, як найскорше наблизити соціалістичний етап революції.

— «Росія — селянська країна, одна з навідсталіших країн Європи — говорить він. — Без посередньо в ній соціалізм відразу не може перемогти»... («Лист до Швейцарських робітників» — том XIV ч. II—407, курсив Леніновий). Потрібен буде ще якийсь буржуазно-демократичний щабель, властивістю якого буде конфіскація широчезних поміщицьких маєтків, земель — їх націоналізація.

— «Такий переворот сам з себе одначе не був-би ще соціалістичним, — каже тов. Ленін. — Але він значно підштовхнув-би всесвітній робітничий рух... Він дав-би можливість міському пролетаріатові, спираючись на цей вплив (на с.-г. робітників і на селянську бідноту), розвинути такі революційні організації, як «Рада Робітничих Депутатів», поставив їх замість старого знаряддя утиску буржуазних держав, замість армії, поліції, урядовців, перевести... низку заходів до контролю за продукцією й розподілом продуктів»... (Там же 407; курсив наш).

Вже тут соціалістичний зміст наскрізь просякає собою всю зовнішність буржуазно-демократичного перевороту. Тут буде важко розподілити буржуазно-демократичну революцію від соціалістичної. Бо що, справді, значить — поставити замість старого державного апарату (військо, поліція, і т. и.) Ради, як не одверта диктатура революційних клас у формі Рад? Що таке «революційні заходи до контролю над продукцією й розподілом продуктів», як не перший крок економічної політики пролетаріату за переходової доби? Ми маємо, отже, явище, коли соціалістичний зміст розпирає нетривалу буржуазно-демократичну оболудку.

Перший етап — бачимо — дає хороший матеріал для розуміння суті подій в Росії. Ленін в цей час — як і завше — стоїть на варті інтересів пролетаріату й селянської бідноти, сіє недовір'я до буржуазії й поміщиків, б'є на сполох, дає пролетарській революції тактичне завдання: використовуючи особливості переходового моменту, простувати «до здобуття спочатку демократичної республіки й певної перемоги селянства над поміщиками, а потім до соціалізму, який тільки й дасть знеможеним війною народам миру, хліба й волі». (Том XIV, ч. I; 13; курсив Леніновий).

2. КВІТНЕВІ «ТЕЗИ» — ПРОГРАМ БІЛЬШОВИЗМУ НА ПЕРЕГОНІ КВІТЕНЬ — ЖОВТЕНЬ

3 — 4 квітня ст. ст. тов. Ленін приїздить з-за кордону і вже в перших своїх промовах з панцерника біля вокзалу кидає революційне масове гасло, дає партії пролетаріату ясну перспективу: «Хай живе соціалістична революція». Боротьба за соціалізм — ось гасло, навколо якого партія мусила збирати мільйони робітників і селян.

Та мало кинути гасло, — треба його зодягти в близькі, зрозумілі широким масам форми, не в кабінетний спосіб утворюючи ці останні, а створюючи їх на тлі самого життя, на тлі боротьби суспільних клас. І тов. Ленін, вже на другий день після свого приїзду, виголошує свої знамениті «тези» (про завдання пролетаріату в нашій революції). Це — так би

умовити—Жовтневий програм «на живу нитку», риштування монументальної Жовтневої будівлі, риштування, що вражає своїм величним розмахом ще в своїх первісних формах. Ці тези стають для пролетаріату та його партії на цілу історичну добу політичним прапором. Все,—що писав і говорив Ленін в долипневі дні—безсумніву є розвиток тих положень, що їх дали тези. В значній мірі можна теж самісінько сказати і про весь дожовтневий час. Тому-то ми не наводимо тут тексту тих «тез», а розглянемо більш-менш докладно, як на підготовчій до Жовтневої революції шляху ставив і розв'язував тов. Ленін в своїх виступах і статтях ті питання, що в основному—порушили їх «тези».

А. Питання про війну і мир

Питання про війну та мир стало з перших-же днів революції одним з тих гасел, що мали зібрати до більшовицьких прапорів великі маси трудящих—робітників, селян і головне—військо. Инакше й бути не могло, оскільки вихідною точкою лютневого руху була в великій мірі жага припинення війни.

Але питання про відношення до імперіялістичної війни було одним з найважливіших питань для імперіялістичної буржуазії. І цілком зрозуміло. Імперіялістична війна це значило—в перспективі нові й нові «сфери впливу», нові й нові ринки, нові й нові бариші, ц.-т. замахнутись на імперіялістичну війну—це значило—занести руку на високі прибутки буржуазії, на це найвище й найсвятіше її право. І тов. Ленін ні на єдину мить не дурить ні себе, ні трудящі маси. Від того, що замість царя став буржуазний уряд, класовий зміст війни не відмінився—говорить він. Тимчасовий Уряд є урядом буржуазії, отже, урядом продовження імперіялістичної війни, «війни до перемоги», війни за пригнічення дрібних народів. Яскравим доказом його грабіжницького характеру є той факт, що він жодного з тих таємних договорів царського уряду, які накидали пелю на шию трудящих, не оголосив. Більше того, він ствердив ті ганебні договори, навіть проти волі більшості народів Росії, що виявили свою волю через Ради Робітничих і Військових Депутатів. Урочистими деклараціями та обіцянками Тимчасовий Уряд задурює довірливі маси. На словах відмовляючись від анексій, на ділі він відмовляється від анексій і не гадає—про віщо свідчать заяви Милюкови від 9/IV, офіційна нота від 18/IV та пояснення її від 22/IV.

Нота говорила про «всенародне стремління довести світову війну до остаточної перемоги». В тій-же ноті буржуазія розписувалась за нарід, давала обіцянки «додержувати всіх зобов'язань, ухвалених що до наших «союзників». Тут в цих двох фразах перед нами—умілі, досвідчені майстри «від імперіялізму».

Петроградський пролетаріат відповів на це грандіозними демонстраціями: 20–22 квітня робітничий Петроград виходить на вулиці. Демонстрації почалися з війська. Ленін примічає цей факт, він надає йому величезного значіння в розвитку революції.

— «Це значить,—каже він,—що широка, нетривала, непостійна маса, що найближче стоїть до селянства... хитнулася геть від капіталістів на бік робітників. Це вагання, або рух маси, яка своєю силою здатна рішити усе й утворило кризу» (т. XIV, ч. I, «Уроки кризи»—107). На Ленінову

думку, вихід широких пролетарських і напівпролетарських мас на вулиці з приводу цієї ноти був «першою політичною кризою після революції».

Але ще була й друга хвороба, яка посіла народні маси—це т. зв. «революційне оборонцтво». Тов. Ленін багато уваги звертає в бік цієї течії. В чому корінь цього лиха на Ленінову думку? А в тому, що буржуазія зуміла вбити в голову, що від заміни Романівської монархії Милюковсько-Львівським буржуазним урядом відмінився ніби й самий соціально-політичний характер війни, що війна перестала бути імперіалістичною, а має метою своєю—боронити революцію: свята, мовляв, справа.

Ця пошесть «є найзліший ворог дальнішого руху й успіху російської революції. Хто піддався в цьому пункті й не зумів визволитися—той згинув для революції»—говорив т. Ленін (т. XIV, ч. I—43).

Яка-ж класова природа «революційного оборонцтва»? Революційне оборонцтво—уявляє по своєму класовому значінню, з одного боку, інтереси і точку зору заможних селян і частки дрібних хазяїв, які, на взірець капіталістів, насильством над слабими народами здобувають собі прибутки. З другого боку «революційне оборонцтво» є наслідком задурювання капіталістами частки пролетарів і напівпролетарів міста і села, які по своєму класовому стану в прибутках капіталістів і в імперіалістичній війні не зацікавлені» (т. XIV, ч. I; 120).

Головний шар суспільства, який підсилює такі «оборонцькі» настрої, є дрібна буржуазія міста і села. І міська дрібна буржуазія і сільська (селянство) не зацікавлені в імперіалістичних грабунках. Війна нищить селянина, відбирає худобу й робочу силу, накладає на нього тягар нових податків і т. д. Селянство було проти імперіалістичної війни. Але «дві душі» сидить в дрібному буржуа. Протестуючи проти імперіалістичної війни, з другого боку (на другий-же день лютневої революції) дрібна буржуазія підтримує його. Бо тут, в оцій «батьківщині» лежить земля, його укохана з давніх-давен мрія; земля ще не його, але має, мусить стати його землею. Отже боронити «батьківщину» це значило для нього—боронити землю що не сьогодні-завтра буде належати йому.

Бухарин дає стислу характеристику саме цієї властивості дрібної буржуазії: — «Іделогія її—міщанський соціалізм, соціалістичні фрази насамперед. Революція,—але «не надто далеко». Боротьба з контр-революцією,—але не залякувать буржуазії. Соціалізм,—але «років через 200». Братство народів,—але щоб «союзні» банкири «не розгнівались». («Классовая борьба» 33—34).

Ленін ще в своїх «тезах», а потім і в «проекті платформи пролетарської партії» і, врешті, в резолюції квітневої конференції ставить завданням — вирвати з-під впливу війни оті «широкі шари масових представників революційних оборонців», що не заінтересовані в прибутках капіталістів і в імперіалістичній війні. Партія повинна з'ясувати масам, що того чи іншого соціально-політичного характеру війна набуває не з «доброї волі» осіб, груп і т. д., а з класового стану тих груп, що ведуть ту війну, з політики класи, продовженням якої війна є. Партія більшовиків невпинно, слово за словом, буде пояснювати широким масам помилковість їхніх настроїв, викриватиме імперіалістичні заміри Тимчасового Уряду, одночасно підкреслюючи, що «несвідомо-довірливе відношення до уряду капіталістів є в даний момент одною з головних перешкод до скорого закінчення війни» (т. XIV, ч. I—121).

В який-же спосіб можна кінчити війну дійсно-демократичним миром?

Війну не можна кінчити звичайним бажанням з одного боку, відмовленням військ тільки одного боку від військових дій. Її не можна кінчити «встромивши штики в землю». Сепаратний мир з Німеччиною користи революції не принесе. Крім німецьких імперіялістів залишаються ще імперіялісти Франції, Англії і т. д.

Соціал-угодовці гадають закінчити війну «згодою» соціалістів усіх країн, «волею» народів,—це все одні фрази, одні хороші побажання дрібненьких буржуа. Це тільки задурманює маси,—так говорив тов. Ленін.

Єдиний шлях до миру, не грабіжницького, дійсно без анексій і контрибуцій—це скинення влади капіталу, перехід державної влади до рук пролетаріату, соціальна революція.

«Питання про війну об'єктивно стоїть лише революційно». («Завдання пролетаріату в нашій революції»—т. XIV ч. I—56).

«Російська революція лютого-березня 1917 року була початком обернення імперіялістичної війни у війну горожанську. Ця революція зробила перший крок до припинення війни. Тільки другий крок може забезпечити припинення її, а саме: перехід державної влади до пролетаріату»—говорив Ленін (т. XIV ч. I—45).

В який-же спосіб пролетаріат, захопивши владу, припинить війну? Він одверто запропонує всім воюючим сторонам демократичний мир без анексій і контрибуцій.

Кидаючи загально-політичне гасло про революційний вихід із війни, партія більшовиків одночасно виробляє життєву форму його переведення. Там, на фронті, сотні тисяч і мільйони тих, хто «не за страх, а за совість» переведуть в життя припинення війни. Більшовицькі газети («Окопна правда», «Салдацька Правда» і т. д.) кидають в окопи: «Хай живе братання»,—братання з «ворогом».

Всі соціал-угодовці з піною накинулись на більшовиків, почалося скажене цькування.

А Ленін невгаваючи, терпляче доводив, навчав, що-ж таке дійсно братання.

«Братання,—говорив він,—є шлях до миру. Ясно, що цей шлях іде не через капіталістичні уряди, не в спілці з ними, а проти них. Ясно, що цей шлях розвиває, зміцнює, загартовує братське довір'я між робітниками різних країн... Ясно, що братання є революційна ініціатива мас, є збудження совісті, розуму, сміливості пригнічених клас, є, інакше кажучи, одно з кілець в ланцюгові на шляху до соціалістичної пролетарської революції»—(там-же; 127).

Та мало одного «братання». Мало того, що воно ламає, нищить царську дисципліну, засновану на насильстві, та веде до взаємного довір'я між робітниками всіх країн.

«Треба, щоби салдати переходили до такого братання, коли обговорювався-б ясний політичний програм» (там-же; 128). Як саме кінчити війну й разом з тим в який спосіб перевести в життя те захоплення влади до рук працюючих—ось яку мету собі повинно ставити те «братання». Це—великий тактичний знаряд в руках світової революції, який мусить розірвати довговічний ланцюг соціальної неволі.

Дійсно, для Ілліча питання про війну стояло революційно.

Б. Перехід від першого до другого етапу революції

Чим характеризувався перший етап революції? Тим, що влада, яка до Лютневої революції була в руках дворянсько-поміщицької класи, перейшла до рук нової класи—буржуазії. І поруч виростили Ради. Тим самим буржуазну, чи буржуазно-демократичну революцію в Росії закінчено, бо—«перехід державної влади з рук одної класи до другої класи є перша головна, оснiвна ознака революції, як з точно наукового, так і з практично-політичного значіння цього поняття» (там-же; 28).

Де-хто заперечував цим Леніновим твердженням: буржуазно-демократична революція, мовляв, ще й не починалася, не то що кінчилася. Бо, справді—де глибока аграрна революція, ця головна ознака буржуазно-демократичної революції? Її немає. Немає також і «революційно-демократичної диктатури пролетаріату й селянства», яка одна тільки й може закінчити буржуазно-демократичну революцію.

Ленін відповідав таким товаришам, що вони просто завчили формулу («буржуазно-демократична диктатура»), але не розуміють дійсних конкретних умов. Коли-б вони вивчали дійсність, то примітили-б, що «революц.-демократична диктатура пролетаріату й селянства» вже здійснилася (в певних формах і до певної міри) в російській революції, бо ця «формула» передбачає лише співвідношення клас, а не конкретну політичну установу, яка реалізовує це співвідношення, це співробітництво. «Рада Роб.-Селянських Деп.»—от вам уже перевелена життям «рев.-демократична диктатура пролетаріату й селянства» (там-же; 28).

І хто не розуміє цього, того слід здати до архиву, тих «старих більшовиків», яких життя нічому не навчило. Хто говорить тепер лише про «рев.-демокр. диктатуру», той на ділі переходить на бік дрібної буржуазії.

«Треба вміти прикласти схеми до життя, а не повторювати слова про «диктатуру роб. і селянства» взагалі, які вже стали беззмiстовними»—каже Ленін (29).

Бо життя дало зовсім невідомі ще в історії революцій форми панування й співвідношення клас.

По-старому повинно бути так: услід за пануванням буржуазії прийде диктатура робітників і селян.

А життя сьогодні дало значно оригімальніше явище: і те й друге переплелось. Замість диктатури одної якоїсь класи життя—за висловом Леніна—дало «черезполосицю влад».

Річ ясна, що таке переплетення, така «черезполосиця» довго триматися не може. Таке становище—«відбиває лише—на думку Ленінову—переходовий момент в розвитку революції, коли вона зайшла далі звичайної буржуазно-демократичної революції, але не дійшла ще до «чистої» диктатури пролетаріату й селянства» (40).

Які-ж завдання ставить цей момент перед більшовицькою партією? Так чи інак «черезполосиця влад» кінчиться. Безумовна більшість, ц.-т. робітники й селяни придуть до влади. Передбачаючи такий об'єктивний розвиток подій, треба вдатися до боротьби за вплив в самих Радах, в середині їх. Завдання стоїть таке: негайно, невпинно, рішуче відколювати дрібну буржуазію—селянство в першу чергу—від співробітництва з буржуазією, відо-

кремити пролетарські, комуністичні елементи в межах «рев.-дем. диктатури» від елементів дрібнобуржуазних, угодовницьких.

Ленін, як вождь пролетарської партії, прекрасно розуміє, що негайно-ж—у квітні-травні—закликати до збройного повстання було-б авантюрою, тактикою непролетарської масової партії, а справжнісіньким бланкізмом. До влади можна прийти лише шляхом притягнення більшості працюючих на бік рев. свідомого пролетаріату.

«Поки ми в меншості,—говорив Ілліч,—до тих пір партія всю свою увагу повинна направити в бік завоювання широких мас, терпляче, день за днем, слово за словом викриваючи помилки й тактику дрібно-буржуазних партій в Радах і в масах; одночасно з тим партія ставитиме перед трудящими питання про необхідність «переходу всієї державної влади до Рад Роб. Деп., щоби на власному досвіді маси позбавилися своїх помилок». Без такої підготовчої роботи серед мас більшовизм ні в якому разі не піде на одверту горожанську війну:—«Ми поки-що відмовляємося від цього гасла,—говорить Ленін,—але тільки поки-що» (т. XIV, ч. II; 418). «Поки-що» значить до тих пір, поки маси зрозуміють необхідність тої боротьби. Бо,—«коли ми говоримо про горожанську війну раніше, ніж люди зрозуміли її необхідність, то ми провадимо бланкізм» (там-же; 417).

В. Не парламентська республіка, а республіка Рад

Сказавши «ніякої підтримки Тимчасовому Урядові», слід було назвати й ту організацію, що змогла-би стати замість того Уряду. І такою організацією ще в своєму листові з-за кордону тов. Ленін називає—Р а д и.

«Рада Робітничих і Військових Депутатів»,—каже він,—є зародок робітничого уряду, представник інтересів усіх бідніших мас населення, ц.-т. ⁹/₁₀, що домагається миру, хліба й волі» (т. XIV, ч. I; 10).

В тій боротьбі, що після лютневої революції неминуче мусила була вибухнути (між буржуазією, що стала до влади, й Радами), Ради, підтримані озброєним пролетаріатом, повинні стати єдиною гарантією остаточного знищення наслідків царату. В дальніших своїх статтях і виступах він неустанно повторює ту-ж думку. Він говорить, що, хоч Ради і йдуть на повідку у буржуазного Тимчасового Уряду, однак вони—«зародкова влада» (25). Ради—це «ще кволий, зародковий, але, все-ж другий уряд, який, без сумніву, існує в дійсності й росте» (24). Ради по своєму політичному характеру це—«революційна диктатура, ц.-т. влада, що спирається безпосередньо на революційне захоплення, на безпосередній почин народніх мас знизу, не на закон, виданий централізованою державною владою... Ця влада—влада того-ж типу, що й Паризька Комуна 1871 р.» (24).

Багато хто не розумів тоді дійсно-революційної природи цих організацій, не розумів, що Ради—це зовсім не схожий на звичайну демократичну парламентську республіку, новий, вищий тип держави.

Звичайно, не всі погоджувались з таким революційним розмахом Ленінових: країна, мовляв, у нас селянська, дрібно-буржуазна і не підготовлена до такого устрою. Ленін відповідав таким т. т.—«це недовіраєш до мужицьких здібностей».

«Чим дужча економічна руїна та криза, викликані згубною війною,— говорив він,—тим дужче потрібніша така форма державности, котра-б рішучими заходами залікувала-б ці хвороби. А цими ліками і є Ради.

«Скасуємо буржуазний апарат гніту (військо, жандармерію і т. д.) знизу до самої гори, заведемо новий лад—і хвороби наші вилікуємо, руїну переможемо»—говорив Ілліч. І зараз-же підкреслював маленьку «дрібницю», якій надавав величезного значіння—«Без притягнення жінок до само-діяльної участі не тільки в політичному житті взагалі, але й до постійної, поголовної громадської роботи нема чого говорити не тільки про соціалізм, але й про повну тривалу демократію» (48).

Дійсно, Ілліч будував справжній «вищий тип демократичної держави».

Г. Навколо селянського питання

Основним питанням революції, від якого залежав увесь її успіх,— особливо в нашій селянській країні, було—чи зуміє пролетаріят повести за собою багатомільйонові селянські маси. Селянська політика пролетарської партії, таким чином, ставала одним з найважливіших питань революції.

Ще в березні-квітні котиться хвиля селянських заворушень: рух опановує 42 губ. Селянам набридло чекати «Установчих Зборів», не вдовольняли їх і ті «примир. камери», що їх Тимчасовий Уряд зорганізовує для замирення селян і поміщиків. Селяни творять свій «суд», руйнують, палять панські маєтки, нищать панські ліси, відбирають землю разом з реманентом і т. д., і т. ин. Розпочинається похід і на куркуля. Політичне розшарування села ступило на певний шлях. Що-правда, тому рухові бракувало свідомости й організованости.

І партія пролетаріату на чолі з Леніним звертає увагу в цей бік. Вже в своїх квітневих «тезах» тов. Ленін ставить завдання своїй партії:— «В земельному програмі перенесення центра ваги на Раду батрацьких депутатів. Конфіскація всіх поміщицьких земель. Націоналізація всіх земель у країні...» і т. ин.

А ще перед тим в своєму листові з-за кордону він ставить своїй партії завдання—знайти тісний зв'язок з с.-г. робітниками шляхом окремої від куркулів їхньої організації,—бо це, мовляв, найпевніший спільник пролетаріату в його боротьбі за соціалізм. Ту-ж ідею самостійної організації с.-г. наймитів в середині загально-селянських Рад висловлює і в своїй промові на I Всеросійському З'їзді Селянських Депутатів. Та, кидаючи гасло, Ленін, як марксист, ні на мить не забував конкретних умов. Він закликає партію не йти до негайного й обов'язкового розколу Рад Селянських Депутатів шляхом утворення самостійних, окремих Рад Батрацьких Депутатів, а пояснювати й пояснювати масам необхідність і неминучість такого шляху. Бо того вимагає сьогоднішній історичний день, становище й взаємовідносини класів.

До чого-ж закликала партія в той час в галузі селянської політики?

«Ми повинні вимагати,—каже Ленін,—націоналізації всіх земель, ц.-т. переходу всіх земель держави у власність центральної державної влади... Але все розпорядження землею, все визначення місцевих умов володіння й користування повинно бути в руках краєвих і місцевих Рад Селянських депутатів (т. XIV, ч. I; 49, курс. Леніна).

В який-же спосіб ті землі перейдуть до рук трудящих? Шляхом викупу? Ні в якому разі!—«Партія пролетаріату повинна закликати селян до негайного, самовільного переведення земельного зреформування й до негайної конфіскації поміщицьких земель згідно постанов Рад Селянських Депутатів на місцях» (49—50).

«Це буде сваволя, анархія, безладдя?» Ні, сваволя, безладдя і т. ін., коли на мужицькій землі ще й досі, підчас «революції» сидить поміщик, що й до цього часу сотні років сидів на ній. Отже, революційне захоплення земель не «сваволя» та «анархія», а—«відновлення прав,—а з відновленням права чекати не можна» (156). Чекати Установчих Зборів це значить—грати в непотрібну для революції формальність. Для більшовицької партії питання про Установчі Збори не мало самостійного значіння, більшовиків не цікавив юридично-формальний бік справи (затвердження закону Уст. Зборами), центром ваги вони ставили класову боротьбу, якій підпорядковано було й питання про Уст. Збори. Від того, як складуться наслідки класової боротьби, залежатиме й саме відношення до У. З. Благо революції—найвищий закон для більшовика.

Особливо необхідним було таке революційне захоплення земель з огляду на харчування війська. Наближається весна, земля вимагає засіву. Ленін закликає до негайного захоплення земель місцевими Радами.

В такий спосіб Ленін дає гнучку тактичну лінію. Оскільки ще віра в Установчі Збори міцно сидить в головах селян, він підкреслює: хай остаточне розпорядження землею залишається за Установчими Зборами. Але він також добре знає,—якщо селянство покусне землі хоча на один посів, то здобутки революції буде забезпечено, реставрувати старий лад буде тяжко, пролетаріат здобуде собі надійного спільника. Ленін умів розраховувати на цілі історичні періоди.

Який-же розпорядок—на Ленінову думку—треба буде влаштувати на селі з тією землею на другий день після захоплення?

Ленін прекрасно розуміє, що есерівський план земельного розподілу (згідно двох норм: трудової й харчової) ще не збанкрутувався серед селян (бо не доводилося його ще прикладати до життя) і він починає по-більшовицькому, терпляче, слово за словом пояснювати хиби с.-р. земельного програму.

«Коли говорять про ці дві норми, то уявляють собі, ніби існує лише земля й громадяни, ніби нічого більше й не було на світі... Але справа стоїть не так: існує влада капіталу, влада грошей»... і т. д. («Промова на I Всеросійському З'їзді Сел. Деп.»—т. XIV, ч. I; 165).

Заможні селяни, куркулі мають і робочу худобу і с.-гос. знаряддя й машини,—біднота-ж нічого цього не має. Пальцями землі не обробиш. І всі слова про «вільну працю на вільній землі» залишаються гарними словами. Наймит понесе свої «вільні» руки, свою «вільну працю» до куркуля, кине «вільну землю» заможному селянинові. Цеб-то, поки існує влада грошей, власність на капітал, на с.-г. знаряддя, на худобу і т. ін., до тих пір есерівські «норми» будуть на папері. Селянство зпролетаризовуватиметься, приходитиме до злиднів. Знову—розбите корито.

Є два шляхи, які пролетарська партія більшовиків рекомендує селянам,—говорив Ленін на тому З'їздові селянам.—Перший шлях—організації с.-г. найманих робітників і селянської бідноти. Ці організації доб'ють поміщика й глитая-куркуля на селі й допоможуть зорганізувати селянську

бідноту в міцну класову організацію. Це буде надійний спільник робітництву в його боротьбі з буржуазією.

Другий шлях—це організація великих зразкових господарств для спільної їхньої обробки з с.-г. робітниками та агрономами. Всі засоби до того є: поміщицькі маєтки з худобою й знаряддям. Це лише зразок вищого типу сільського господарства, але його вже треба починати заводити.

Чи не виступає тут тов. Ленін не життєвим, мрійником, відірваним від життя «соціалізатором» (соціалізатором в широкому розумінні)? А ніскільки! Він визнає—і зараз-же говорить селянству,—що цей шлях надзвичайно тяжкий, але життя само підштовхуватиме до того, бо «ніколи мільйони людей,—каже він,—не будуть слухатися порад партій, коли поради ті ідуть наперекір з досвідом їхнього власного життя» (161).

Але коли така зміна станеться, то вона «буде революцією значно більшою, ніж скинення блаженного Миколи Романова» (там-же; 168).

В самому вогні дрібнобуржуазних змагань, в країні дрібно-господарчого індивідуалізму та розпорошенности виробників, Ленін не губить конечної цілі—боротьби за соціалістичні форми суспільства. Він зважає віковичню жагу селянина до землі, вважає її за фактор великої ваги, але разом з тим закликає до інших форм господарства, в бік комунізму.

Д. Націоналізація банків і синдикатів—щабель до соціалізму

Партія пролетаріату не буде й не може ставити собі за мету «переведення» в селянській країні соціалізму, доки значна більшість населення не зрозуміє необхідности соціалістичної революції. Але скотився-б у багно опортунізму той, хто з огляду на характер країни не погоджувався-б на негайні революційні заходи, що вже на практиці визріли, а в де-яких буржуазних країнах в часи війни вже навіть переведені.

З тих засобів, що їх пропонували більшовики, між иншим були: націоналізація всіх банків, синдикатів і подібних організацій.

Що-правда, «контроль за банком, злиття всіх банків до купи це ще не соціалізм, але ступінь до соціалізму»—говорить Ленін у своїх «Листах про тактику».

В чому основа соціалізму, його—так би мовити—кістяк?

Тов. Ленін часто говорив про учот, як головну ознаку соціалізму («соціалізм—це насамперед учот»—т. XV; 28). І з точки зору цього учоту націоналізація банків і синдикатів є певним досягненням, кроком наперед до соціалізму.

«Великі банки,—говорить Ленін трохи пізніше, напередодні Жовтня,—є той «державний апарат», котрий потрібен нам для здійснення соціалізму та котрий ми беремо готовим від капіталізму, при чому нашим завданням є лише відтяти те, що капіталістично нівичить цей прекрасний апарат, зробіть його ще ширшим, ще демократичнішим, ще більш всеоб'ємлючим. Кількість стане якістю. Єдиний велетенський з велетенських державний банк з філіями в кожній волості, при кожній фабриці—це вже ^{9/10} соціалістичного апарату. Це загально-державне рахівництво, загально-державний учот виробництва й розподілу продуктів, це—так-би мовити—щось на зразок кістяка соціалістичного суспільства»

(«Чи утримають більшовики державну владу»—т. XIV, ч. II; 231, курсив Леніновий).

Треба лише цей прекрасний апарат поставити на службу пролетарській державі. Коли ми скасовуємо, зруйновуємо старий апарат класового насильства (військо, поліцію і т. д.), то цього апарату, апарату учоту (банки, синдикати, почти і т. д.) розбивати не слід. Бо—«без великих банків соціалізму не здійснити» (там-же; 231, курс. Лен.).

Слід, отже, зробити цей апарат обліку ширшим, притягти до нього широкі пролетарські маси. Ц.-т. у весь свій зріст повстає питання про зразкову організацію робітничого контролю за виробництвом і розподілом.—«Самою конфіскацією нічого не вдієш, тому що вона не має в собі елементу організації, учоту правильного розподілу»—(там-же; 233).

В цих своїх положеннях тов. Ленін виступає з перших-же днів революції справжнім пролетарським революціонером, представником класи будучини, яка, руйнуючи світ насильства й визиску, мусить уже сьогодні—в полум'ї революції—готувати матеріяли до великої будівничої роботи. Переходити до великого господарства, вчитися господарювати—так навчав Ленін.

Великий руйнатор був великим і будівничим.

Е. Від угодовницького соц.-демократизму до революційного комунізму

Нові завдання ставило життя перед робітничою партією.—«Ми хочемо перебудувати світ, ми хочемо закінчити світову імперіялістичну війну, в яку втягнуто сотні мільйонів людей, заплутано інтереси сотень і сотень мільярдів капіталу, яку не можна закінчити дійсно-демократичним миром без величнійшої в історії людскости пролетарської революції»—(т. XIV ч. I; 62).

Отже згідно з такими вимогами треба перебудувати й партію з низу до гори. Чому? А тому, що партія—знаряддя чинности класи, її найміцніша зброя.

Настає доба безпосередньої чинности пролетарських мас—і питання про штаб цього руху стає що-найгострішим питанням часу. Давно слід змінити назву партії.

Насамперед—назва соціал-демократія—науково неправильна.—«Від капіталізму людскість може перейти безпосередньо тільки до соціалізму, ц.-т. до спільного володіння засобами виробництва й розподілу продуктів згідно праці кожного... Наша партія дивиться далі: соціалізм неминує мусить поволі перетворитися в комунізм, прапором якого є: «кожен по здібностям, кожному по потребі» (т. XIV, ч. I, 59—60). Непевна з наукового боку й друга частина назви партії (соц.-демократи).—«Демократія є одною з форм держави. Між тим ми, марксисты,—супротивники всякої держави»—(там-же; 60). До того-ж ще життя утворило, революція утворила таку державу, яка не є власне державою, в звичайному розумінні цього слова. Бо наша держава Радянська, яка визріває в огні революції—це сама маса, увесь нарід, а не хтось, над ним поставлений, не апарат класового гніту. Це—сам озброєний нарід, а сам над собою нарід панувати не може.

Врешті треба рахуватися з становищем світового соціалізму. Назва—«соціал-демократія»—ввіходило в життя в добу після поразки Паризької

Комуни, коли на черзі дня стояла повільна організаційно-просвітня робота. Нині час відминівся. Капіталізм перейшов у свою вищу, імперіялістичну фазу. Війна загострила класові відносини, скопала ґрунт для соціальних революцій. Вихід єдиний—революція пролетаріату. В цей час—на Ленінову думку—назва «соц.-дем.» лише збиватиме з пантелику трудящі маси: нас будуть плутати з угодовцями. Нам слід рішуче й одверто відокремитись від гнилого угодовництва. Цим ми допоможемо масі швидче вийти на шлях соціальної революції.

«Маси звикли, робітники полюбили» свою соц.-дем. партію—може перечитимуть угодовці й напівугодовці.

Це довід рутини, сплячки—відповідав їм Ленін—«ми боїмося самих себе. Ми тримаємося за «звиклу», «милу», брудну, сорочку...

«Пора скинуть брудну сорочку, пора надягти чисту білизну»—(там-же; 62).

А ще до того він говорив:—«Збудуємо пролетарську комуністичну партію, елементи її кращі прибічники більшовизму вже збудували; об'єднаймося для пролетарської класової роботи—і з пролетарів, селянської бідноти на наш бік переходитиме все більша і більша кількість»—(т. XIV, ч. I; 26).

Утворення дійсно-пролетарської, комуністичної партії в часи імперіялістичної війни й революції для Леніна було не лише погодженням Марксової теорії з практикою, а й безпосередньо прапором для організації широких трудящих мас.

Лише партія, що має ясні цілі та йде до цілковитої й остаточної перебудови світу—до комунізму,—лише така партія дійсно зможе стати партією мас—робітників і селянської бідноти.

Партія для тов. Леніна то—знаряддя організації й перемоги працюючих мас.

Ж. Утворення III Інтернаціоналу

Війна була генеральною перевіркою соціалізму II Інтернаціоналу. Інтернаціонал збанкрутувався, соціалізм переживав кризу.

Ще тоді Ілліч стає одним з ватажків «лівої» Циммервальда, а в статтях тої доби ставить завданням—закласти новий, дійсно-революційний III Інтернаціонал, не Інтернаціонал замирення клас а організацію одвертої горожанської війни. Навколо нього ще в еміграції збирається купка досвідчених більшовиків і починають реалізовувати цю ідею.

В статті «Завдання пролетаріату в нашій революції» ми маємо між иншим і блискучий аналіз становища в світовому соціалізмі.

Ленін розглядає всі групи, що в наслідкові імперіялістичної війни склалися в світовому соціалізмі і приходить до висновку, що єдине—інтернаціоналістською залишається група, що найближче стоїть до «лівої» Циммервальда. Найвидатнішим її представником—на думку Ленінову—є Карл Лібкнехт. Дійсних інтернаціоналістів мало, бо «не легко бути інтернаціоналістом на ділі в добу жажливої імперіялістичної війни» (т. XIV, ч. I; 56). Але вони—і тільки вони—дійсні представники соціалізму, вожді мас. «Лібкнехт один є представником соціалізму пролетарської справи, пролетарської революції»—(там-же, 54)—він є—найвидатніший представник цієї течії (інтернаціоналізму) й нового, справжнього пролетарського Інтернаціоналу»—(там-же).

На чий-ж плечі історія кладе це почесне завдання—збудування нового III Комуністичного Інтернаціоналу. На плечі російської революції, російського пролетаріату, його партії.—«Кому багато дано, з того багато й спитають»—часто повторює Ленін. Нас для цього завдання мало?! Нічого!—«Річ не в кількості, а в тому, щоби правильно відбити ідеї й політику дійсно-революційного пролетаріату» (58). Чи багато було в Росії свідомих революціонерів, а що сталося?!

«Треба закласти власне нам, власне тепер, не гаячи часу, новий, революційний, пролетарський Інтернаціонал»—(там-же).

Ждать міжнародніх конгресів чи нарад було би зрадою інтернаціоналізму. Треба негайно-ж закладати новий Інтернаціонал: революційний інтернаціоналізм по всьому світові набере нових сил. Цю роботу має взяти на себе наша більшовицька партія.

Отже, немає нічого безглуздішого—на Ленінову думку,—як порушувати питання про об'єднання соц.-демократії в Росії, бо це значило-би—об'єднатися з прихвостнями буржуазії, зі зрадниками.—«Краще залишитись удвох, як Лібкнехт,—і це значить залишитись з революційним пролетаріатом»—каже Ленін,—ніж брати спілку з «оборонцями».

Для нього питання стоїть ясно: організувати новий, справді-революційний III Інтернаціонал. Що найнегайніше—бо місяці революції варті років мирних буднів.

3. Липневі події,—їхнє значіння

Події 3—5 липня не були несподіваними. Хід подій неблаганно вів до того. Коаліція, «черезполосиця влад», позиція меншовиків і с.-р-ів, їхні вагання в добу високого революційного під'йому готували диктатуру буржуазії.

Не сьогодні-завтра прийдуть Кавеньяки (карники з буржуазії)—писав Ленін 16 травня—їх породжує політика вагання, політика довір'я буржуазії з боку др.-буржуазних партій. А за тиждень до липневих подій він дає блискучу характеристику ролі меншовиків і с.-р-ів.

«Суть політики цих партій—писав Ленін—полягає в угодовництві з контр-революційною буржуазією. Дрібно-буржуазна демократія підводиться до влади, опановуючи спочатку місцеві установи... Ця дрібно-буржуазна демократія намагається поділити владу, а не скинути її,—точнісінько так, як кадети намагалися поділити владу з монархією, а не скинути монархію.

«Відмінилася форма угодовництва: при монархії вона була грубою, цар пускав кадета тільки на задворки Державної Думи. При демократичній республіці угодовництво стало європейсько-утонченим: дрібних буржуа пускають в невеликій меншості та на нешкідливі (для капіталу) ролі в міністерство.

«Кадети стали замість монархії. Церетелі та Чернови стали замість кадетів. Пролетарська демократія посіла місце дійсно революційної демократії» (т. XIV, ч. I; 294).

Угодовці п'яніли від «влади», а буржуазія ткала свою звиклу мережу: вона готувала своїх Кавеньяків, свою диктатуру.

Відбувався і другий процес. Серед широких трудящих мас росло обурення політикою Уряду. Тимчасовий Уряд день за днем втрачає ґрунт серед

війська і матросів. Маси відходять від дрібно-буржуазних партій. Справдилися Ленінові слова, коли він в травні писав про коаліцію:—«Коаліційний уряд визначає такий «досвід», який всьому народові допоможе особливо швидко спопелить ілюзії дрібно-буржуазного угодовництва з капіталістами» (т. XIV, ч. I; 174). Коаліція відіграла свою роль. Більшовицькі гасла стають гаслами масового руху. Відбуваються стихійні липневі події. Партія попереджає, що виступ робітників, фронтовиків та матросів не дасть перемоги, що він—не своєчасний, бо ще до подій не були готові війська на фронті і провінція. Але стихія взяла своє. Маси вийшли на вулиці демонструвати своє обурення політикою коаліційного уряду.

Як же поставилися до подій більшовики? Вони пішли з революційними масами, коли вже стало ясным, що маси—так чи інакше вийдуть на вулицю.

«Безумовно обов'язком пролетарської партії було залишатися з масами, намагаючись надати найбільш мирного й організованого характеру їхнім справедливим виступам, не відходить у бік, не вмивати собі по-Пилатовому рук»... (т. XIV, ч. II—«Про конституційні ілюзії», 28).

Рух було задавлено. Контр революційна буржуазія разом з монархістами тушила, винищувала більшовицький «дух». Ростуть утиски. Панує справжня, одверта контр-революційна диктатура. Заводять смертну кару для фронтовиків, засуджують селян за захоплення поміщицьких земель. Нищать, руйнують типографії більшовицьких газет. Більшовиків переслідують. Ленін разом з іншими т.т. іде в підпілля.

Які-ж уроки дав липень революційному пролетаріатові?

До липневих подій перехід влади до Рад міг відбутися мирним шляхом, без пролиття крові, коли-б тільки більшість у самих Радах була за такий перехід.—«Зброя в руках народу, ніякого насильства зовні—от в чому була суть справи»—так говорить тов. Ленін в своїй статті «До гасел».

Липневі події рішуче відмінили становище.—«Мирний шлях розвитку стає неможливим... Хисткий стан влади закінчився, влада перейшла в рішучому місці до рук контр-революції» (т. XIV, ч. II; 14).

В таких умовах, в такий час кидати в маси гасло «Влада Радам» значить дурити, паморочити народні маси, бо влади мирним шляхом взяти вже не можна. Кидати таке гасло—це значить вбивати в голову трудящих «ніби в Радах ще сидять партії, які не забруднили себе допомогою катам». Між тим с.-р. й меншовики стали надійним додатком контр-революційної буржуазії.

«С.-р. й меншовики своєю політикою звязали себе по руках і ногах... Вони звязані люди. Вони на дні ями» (30).

Цю контр-революційну владу слід зіпхнути як-найшвидше.

Об'єктивні умови будуть викликати новий революційний під'йом. Економічна руїна, викликана війною, прискорить події, місяці і навіть тижні цього часу варті років. Влада повинна перейти до Рад, та тільки не до нинішніх, не до угодовницьких, а до Рад пролетарських, революційних.

«Ради нині безсилі й безпорадні перед контр-революцією, що вже перемогла й перемагає. Гасло передачі влади Радам можуть зрозуміти, як «безпосередній» заклик до переходу влади саме до даних Рад; говорить же це, закликать до цього значило-б нині обдурювати нарід» (там-же; 18).

Це—безпосередній великий історичний перевал на шляху до Жовтня. Це—так би мовити—розвідка в тил ворога: стали яснішими класові співвідношення, звідси—удосконалення тактики пролетарської партії. Липень багато чому навчив,—і правий був тов. Ленін, коли в статті «До гасел» говорив:—«Цикль розвитку класової та партійної боротьби в Росії з 27 лютого по 4 липня закінчився. Починається новий цикл, в який увіходять не старі класи, не старі партії, не старі Ради, а поновлені вогнем боротьби, загартовані, вивчені, перетворені ходом боротьби» (т. XIV ч. II; 18).

Що-правда, в цьому «новому циклові» може будуть ще до моменту остаточної перемоги пролетарської революції й поразки, і різні нові етапи,—та все-ж прийде, виросте нова хвиля, що на поверхню винесе владу Рад Робітничих, Селянських та Військових Депутатів.

4. УРОКИ КОРНИЛІВЩИНИ

І тов. Ленін не помилився. До жовтневої революції пролетарському рухові довелося перейти ще через один значний етап: через замах на Ради з боку ген. Корнілова. Готувалася одверта диктатура генералів та поміщиків. 26 серпня генерал розпочинає наступ на Петроград. В ті дні партія більшовиків відігравала величезну роль. Навіть меншовицько-с.-ерівські Ради змушені були допустити більшовиків у військові казарми. Під проводом більшовиків зорганізовуються перші загони Червоної Робітничої Гвардії. Корнілівщина банкрутується.

До чого прийшов пролетаріят в наслідкові того замаху? Тов. Ленін залишив нам коротенький, але змістовний документ, що показує собою блискуче-загострену тактику більшовизму за тої доби. Це його «Лист до ЦК РС-ДРП» (т. XIV ч. II).

На Ленінову думку, Корнілівське повстання було несподіваною й надзвичайно—крутою повороткою. І треба особливо обмірковувати, якої-ж тактики мусить додержуватися більшовик. Особливо це стає актуальним з огляду на те, що де-хто навіть з пролетарів був захоплений стихією подій остільки, що втратив свою класову рівновагу.

Контр-революційні генерали й козачня намагається повалити Тимчасовий Уряд і меншовицько-есерівські Ради з тим, щоби встановити свою диктатуру. Це буде реставрування старого ладу. Отже, на допомогу Тимчасовому Урядові до блоку з с.-р. і т. ин,—такий в основному був хід думок де-яких т. т.

Це величезна помилка—говорив їм Ілліч. Навіть тепер більшовики не повинні підтримувати Керенського. Вони будуть бити Корнілівщину, але скористають це для наближення гібелі Керенщини.

В який же спосіб? Відмінивши форми боротьби з Керенщиною. Це не значить послабити нашу ворожість до неї і класовий зміст нашої проти неї боротьби, а просто—«треба зважати момент; зараз скидати Керенського ми не станемо, ми іншим шляхом підійдемо тепер до завдання боротьби з ним, а саме: пояснюватимемо народові (що бореться з Корнілівщиною) слабкість і вагання Керенського... Це стало тепер головним». («Лист до ЦК РС-ДРП», т. XIV ч. II; 96).

Ближче до мас, глибше в масову роботу. Корнілівщина багатьох «просвітила», маси рішуче «хитнулись» в бік соціалістичної революції—доводив Ленін.

І зараз же давав практичний програм. Головне завдання після Корнілівщини, це—підвищити шанси за переможну соціалістичну революцію. Досягти-ж того не можна, не зібравши до купи своїх сил, не зорганізувавши й не озброївши їх. Отже, боротьба за «частинні» домагання (арешт Мілюкова, озброєння робітників, передача земель селянам і т. д., і т. ін.), які-б зібрали під більшовицькі прапори широкі маси—таку думку проводив тов. Ленін. І він був правий, коли говорив, що після Корнілівщини - «ми надзвичайно наблизились до влади, але не прямо, а збоку»—бо справді, ці «частинні» домагання—це цілий підготовчий план повстання—так би мовити—плацдарм, звідки пролетаріят буде розвивати свою рушачу політичну акцію.

Коротко формулювати Ленінові гасла тої доби можна так:—Ставай до боротьби з Корнілівщиною шляхом організації та озброєння мас, доводячи їм, що постійним джерелом таких контр-революційних замахів є коаліційний Уряд Керенського—та що, отже, єдиною гарантією від позернення назад старого ладу є перехід влади до рук Ради Робітничих, Селянських та Військових Депутатів.

5. ПРИБІЙ БІЛЬШОВИЗМУ

Липневі події, а потім Корнілівщина стали безпосередньо прелюдією Жовтневого вибуху. Ленін разом з партією переживає переддень пролетарської революції. Він—в центрі підготовчої роботи до повстання. З підпілля він керує стихією, дає вказівки. Вересень дає нам такі його памфлети, як «Завдання революції», «Більшовики повинні стати до влади», «Чи утримають більшовики державну владу» і інші, в яких він пояснює завдання моменту, дає тактичні вказівки та нещадно критикує соціал-угодовців.

Росте вплив більшовиків у Радах. 25 вересня Петроградська Рада обирає головою т. Троцького, Московська Рада т. Володимирського. Більшість Губ. Рад і всі Ради фабрично-промислових центрів переходить до рук більшовиків. Теж самісінько відбувається майже з усіма районами міської думи в Москві. На місцях по-декуди робляться спроби утворення Радянської влади (Ташкентська Рада).

Становище більшовиків значно відміняється: з партії, утискованої по всій країні, з партії, що була маленькою купкою по Радах, вона стає єдиною, дійсно—масовою партією, що веде за собою більшість не лише в країні, а навіть у бувшій цитаделі меншовизму—в Радах.

І тов. Ленін, цей «терорист» (як його малюють вороги пролетаріату), слідкуючи за тим, як відмінилося співвідношення класових сил, припускає ще—навіть після липня й Корнілівщини—можливість мирного переходу влади до Рад.

«Перед демократією Росії, перед Радами, перед партіями с.-р. і м-ків стає... можливість забезпечити мирний розвиток революції» («Завдання революції», т. XIV, ч. II; 132). Бо ніякого опору Радам тепер не могло й бути: більшість трудящих за Ради, лиш би не було вагання з боку Рад. Поминувши цю можливість, ми тим самим неминуче ступаємо на шлях кривавої громадянської війни, в якій пролетаріят матиме своїм співником селянську бідноту.

Таку аналізу давав тов. Ленін становищу після Корнилівщини, перед Жовтнем. І, починаючи з вересня, він підштовхує далі по шляху взяття влади.

«Здобувши більшість в обох столичних Радах Робітничих і Військових Депутатів, більшовики можуть і повинні стати до державної влади» (133). Може Ленін хватається за «формальну» більшість у Радах? Ні в якому разі! Для нього більшість у Радах є наслідок розвитку народного в наш бік—каже він в своїй статті «Більшовики повинні стати до влади» (134).

Річ іде не про «день», не про «час» повстання,—то питання практики, а річ в тому, щоби партія це завдання зрозуміла—треба — «на чергу дня поставити зброю не повстання... Пригадать, розмірковати Марксові слова про повстання: «повстання є мистецтво» (135). Він б'є по ваганню, нищить сумніви, доводить від революційного марксизму, що—«чекати формальної» більшості в Радах буде наївним: жодна революція того не чекає... Історія не простить нам, коли ми не візьмемо владу тепер... Взяти владу одночасно і в Москві і в Петрограді—ми переможемо безумовно й без сумніву» (т. XIV, ч. II; 135).

Перемога безсумнівна тому, що всі об'єктивні умови до того є; є те, чого бракувало 3—4 липня, а саме:

1. Більшість серед робітників і війська у столицях. Більшість у Радах.

2. Всенародне революційне піднесення.

3. Величезні вагання в таборі наших класових ворогів і серед дрібно-буржуазних угодовців. В таборі перших—вагання між війною до перемоги й сепаратним миром проти Росії. Дрібно-буржуазні демократи, втерючи більшість у масах, починають навіть відмовлятися від коаліції з кадетами.

4. 3—4 липня ми влади не утримали-б ні фізично, ні політично; фізично тому, що робітники й селяни не билися-б до загину з Керенським та Черновим, не було ще такої жагучої ненависти, яку виховала Корнилівщина та утиски більшовиків. Політично тому, що до Корнилівщини військо й провінція пішли-б проти пролетаріату.

Тепер-же—у вересні—картина відмінилася. Є певна рішучість боротися до кінця, буде також допомога і з боку провінції.

Отже, бачимо, що із умов для переможного повстання пролетаріату тов. Ленін особливий наголос ставить на організації класи, широких пролетарських і напівпролетарських мас. Тож, не «бланкізм», не «військова змова», а справжня масова чинність лежить в основі Ленінової теорії повстання.

«Повстання, щоби перемогти, повинно спиратися не на змову, не на партію, а на передову класу. Це по-перше. Повстання повинно спиратися на революційний під'йом народу. Це по-друге. Повстання повинно спиратися на такий переломний пункт в історії революції, що наближається, коли вагання в лавах ворогів і в лавах невиразних нерішучих друзів революції найдужчі. Це по-третє. Ці три ознаки становлять те особне, чим відрізняється марксистська постановка питання про повстання від бланкістської» (т. XIV ч. II; 136).

Ленін добре зважив усі шанси на перемогу революції,—він був випробованим стратегом, що добре знався на військовій науці революції.

6. ЧИ ЗМОЖУТЬ УТРИМАТИ БІЛЬШОВИКИ ДЕРЖАВНУ ВЛАДУ?

Врешті, в кінці вересня Ленін пише один з найкращих своїх творів «Чи утримають державну владу більшовики?», де він рішуче, без вагання відповідає, як дійсний вождь пролетаріату: більшовики переможуть і серед контр-революційних спроб повернути старе устоять непереможні, утримають державну владу.

«Росією правили після революції 1905 р. 130.000 поміщиків, правили з невинними насильствами над 150 000.000 людей, з безмежним над ними глузуванням, присилуванням величезної більшості до каторжної праці й напівголодного існування.

— І Росією, ніби, не зможуть правити 240.000 членів партії більшовиків, правити в інтересах бідних і проти багатих» (т. XIV. ч. II; 236).

Крім того, пролетарська влада має ще чудесний спосіб відразу збільшити наш державний апарат. Шлях той—«притягнення трудящих, притягнення бідноти до повсякчасної роботи керування державою» (там-же).

Готуючись до бою—рішучого й останнього—він не забуває про другий день після перемоги: він підраховує сили майбутнього нового державного ладу. Наслідки підрахунку говорили за повстання.

Що зробить переможець-пролетаріат після своєї перемоги з старим державним апаратом?

Він розіб'є, скасує весь апарат класового гніту й замість нього поставить, збудує свій, новий апарат—Ради Робітничих, Селянських і Військових Депутатів.

Ради ці викликано самим життям, треба з них лише зняти меншовицькі пута і вся державна машина,—так примусовий, як і державний-регулюючий апарат регулювання—підє своїм шляхом.

В цій статті розкидано стільки багато геніальних думок про напрямок діяльності майбутньої пролетарської державности, що слід її знати, як найкраще. Між иншим підкреслимо, що вже тоді Ленін був не тільки геніальним руйнатором старої держави, а й величним будівничим нової. Ще тоді він ставить питання про використання в пролетарських установах технічної інтелігенції, «спеців» і т. ин.—Не гільйотиною, а харчовою карткою, загально-трудовою повинністю зламаємо опір капіталістів і вищих шарів службовців.

«Гільйотина тільки залякувала, тільки зламувала активний опір. Нам цього мало... Нам треба примусить працювати в нових організаційних державних межах. «Хто не робить, той не їсть»—проголошує закон трудового життя тов. Ленін (там-же, ст. 234).

Найголовніше це—не дати себе залякати, не боятися капіталістів, а сміливою рукою, захопивши владу, ставати до будівництва. Пролетаріат за допомогою селянської бідноти знесе всі перешкоди, переможе всіх ворогів.

Ленін додає всім бадьорості і віри в величність революції та її силу.

«Силу опору капіталістів ми вже бачили, весь нарід бачив... А силу опору пролетарів та бідніших селян ще не бачили, бо сила ця стане у весь свій зріст лише тоді, коли десятки мільйонів людей, задавлені злиднями й капіталістичною неволею, на досвіді побачуть, почувуть, що влада в державі перейшла до пригнічених клас, що влада допомагає бідноті боротися з поміщиками й капіталістами, ламає їхній опір. Тільки тоді ми зможемо побачити, яка непочата ще сила опору капіталістам спить

у народі, тільки тоді виявиться те, що Енгельс називає «захованим соціалізмом» (т. XIV ч. II; 249).

Цілими масами, мільйонами Ілліч притягує пролетаріат і селянську бідноту до державного управління. Це шлях дійсної моці пролетарської держави й полекшення шляху до соціалізму. Коли кожен останній чорно-робочий, кожен безробітний, кожна куховарка і т. д. на ділі побачить, що капіталісти й поміщики вже не панують, що правлять державою трудящі, тоді революція переможе весь світ.

«Наша революція непереможна, коли вона не боїтиметься сама себе, коли вона передасть повну владу пролетаріатові, бо за нами стоять ще незрівняно більші, розвиненіші, організованіші всесвітні сили пролетаріату, тимчасово задавлені війною, але не винесені, а, навпаки, збільшені нею...

Боятися, що влада більшовиків, ц.-т. влада пролетаріату, якому забезпечено безоглядну підтримку селянської бідноти, зметуть пани капіталісти! Яка короткозорість! Яка ганебна боясть народу, яке лицемірство»—(т. XIV., ч. II; 250)—так писав, переконував, підбадьорював організатор Жовтня напередодні пролетарської революції. Він не давав себе залякати.

7. НАПЕРЕДОДНІ ЖОВТНЯ. «КРИЗА ВИСПІЛА»

Жовтень приносить величезну політичну кризу не тільки в російських межах, а вже й у світовому масштабі. Почалися військові заворушення в Німеччині, поширюється рух і в інших країнах.

Ми напередодні всесвітньої пролетарської революції—каже Ілліч.

Що-ж до Росії, то тут позиції більшовиків що-дня міцніли. Військо «більшовичилось», ширився більшовицький вплив і між робітниками, вибухають селянські повстання—осіння їхня хвиля. Уряд «порядкує»: посидає на села карників. Ілліч в цей час стає дійсно великим проводарем. Статті його того часу—відгомін близьких уже Жовтневих бурь.

«Криза виспіла»—проголошує він. І міжнародне становище і внутрішня криза спонукують до як-найшвидшого збройного виступу мас за владу Рад. Бо, справді, кому не ясно, що Тимчасовому Урядові приходить кінець: в селянській країні підчас «революції» росте селянське повстання. Більшого доказу кризи нема чого й шукати. Навіть офіційні с.-р., що стоять у влади, визнають, що стан селянства за час «революції» не відмінився, що панують поміщики.

Криза набирає загально-національного характеру.—«Більшовики не мають права чекати з'їзду Рад, вони повинні брати владу з а р а з-ж е—пише Ленін.—Чекати з'їзду Рад—дитяча гра в формальність, ганебна гра в формальність, зрада революції. («Лист до П.К. і М.К. Р.С.-Д.Р.П. (б)», т.; XIV, ч. II; 266).

Але в Центральному Комітеті ще вагаються. Де-які т.т., вказуючи на виступи проти повстання з боку лівих с.-р., меншовиків-інтернаціоналістів і инш., застерігали від захоплення влади в свої руки. Більшовики, мовляв, будуть ізольовані, відокремлені, на нашому боці немає, мовляв, більшості і т. д. і т. ин.

Тов. Ленін викриває таких т.т.

Що-ж ви хочете запитував він їх—щоби революційна робітнича партія продала селянське повстання так, як то зробили ліві с.-р. та

меншовики интернаціоналісти?—З ким іти? «З тими непостійними жменьками вождів, котрі посередньо відбили полівиння мас, котрі при кожній політичній поворотці ганебно пхикали, вагалися, бігали перепрошувати у Ліберданів та Авксентьових,—чи з цими масами, що полівіли?» (там-же; 280, курсив Лен.).

Вагатися в такий момент це значило—на Ленінову думку—дати себе залякати буржуазії.—«Відмовлення від повстання є відмовлення від передачі влади Радам і «передача» всіх надій і сподівань на добреньку буржуазію, котра «обіцяла» скликать Установчі Збори» (т. XIV., ч. II; 275).

У своїх тезах для Петроградської заг.-міської партконференції тов. Ленін особливо зупиняється на тих ваганнях, що—на його думку—шкідливо впливають на партію, а також і на розвиток всесвітньої пролетарської революції. Він пояснює, що хто ще й доси відкладає збройне повстання до З'їзду Рад, той ще не порвав з «конституційними ілюзіями» і, йдучи таким шляхом, тільки ганьбить партію революційного пролетаріату. Ленін—досвідчений ватажок: він уміє винищити вагання й сумніви, готових на все, уміє зібрати в єдину ударну групу. Вже на генеральній нараді ЦК партії від 10 жовтня, де приймали участь найвидатніші більшовики, Ленін рішуче настоює на необхідності звернути увагу в бік технічного приготування повстання. Бо—за словами Леніновими—«в цьому вся справа». Резолюція ухвалена цією нарадою Ц. К., коротко й стисло та ясно формулює завдання партії в умовах часу.

Резолюція та говорила:

«Ц. К. визнає, що так міжнародне становище російської революції (повстання у флоті в Німеччині...), так і військовий стан (безсумнівний намір російської буржуазії Керенського з К-о, здати Петроград німцям), так і придбання більшості пролетарською партією в Радах,—все це в зв'язку з селянським повстанням і з повороткою народнього довір'я до нашої партії (вибори в Москві), нарешті ясне приготування другої корнілівщини (вивід військ з Петрограду, підвіз козаків до нього, оточення Мінська козаками і т. д.)—все це ставить на чергу дня збройне повстання...» («Пролетарська Революція» № 10).

Ленін одночасно дає правило пролетарського переведення повстання. Він вибірає з Марксівського арсеналу все, що найкраще, й дає своїй партії боєвий наказ:

1. Ніколи не гратися з повстанням, а, починаючи його, знати непохитно, що треба йти до кінця.

2. Треба скупити більшу перевагу сил в найважливішому місці в найважливіший момент, інакше ворог, що краще підготований та організований, винищить повстанців.

3. Коли повстання розпочато, потрібна величезна рішучість, неодмінно й безумовно слід іти в наступ. «Захист—то смерть збройного повстання».

4. Треба силкуватися захопити ворога несподівано, зважить момент, поки його військо розкидано.

5. Треба домагатися щоденно хоч маленького успіху..., підтримуючи, не зважаючи ні на що, «моральну перевагу»—(«Поради стороннього» т. XIV, ч. II; 270).

6. До того ж слід додати «сміливості, сміливості й сміливості», якій Маркс надавав великого значіння.

Тим часом назустріч йшов, наближався Жовтень.

10—12 жовтня з'їзд Рад Північного Краю в Петрограді висловлюється за перехід влади до Рад і в центрі і на місцях. Таку-ж резолюцію ухвалює з'їзд Рад Поволжя. 16 жовтня закладається Військово-Революційний Комітет, організаційний центр повстання. А 17-го жовтня Всеросійська конференція фабр.-зав. комітетів оголосила, що «уряд контр-революційної буржуазії губить країну»,—та що, отже, єдиний вихід: влада Рад. 21 жовтня на загальних зборах Петроградська залога приєднується до Петроградської Ради Робітничих і Військових Депутатів (більшовицької).

Боевий, жовтневий настрій ширився. Контр-революційний уряд ще намагався розпорошити сили пролетарської революції наказами про вирушення Петроградської революційної залоги на фронт, щоби затопити пролетарський рух в крові,—але ніхто вже тих наказів не слухає. Фактичною владою стає Військово-Революційний Комітет. 25—26 жовтня владу забирають збройною рукою Ради.

8. ЖОВТНЕВІ ДНІ

Тактика пролетаріату на другий день після здобуття влади

25 жовтня Ілліч у-перше після липневих подій заявляється в Смольний, а 26-го—виступає з промовою на зборах Петроградської Ради. В той же таки день Ленін запропонує Ц.К. більшовиків написані ним проекти декретів «про землю», про мир» і вночі зачитує їх на першому засіданні II Всеросійського З'їзду Рад, що оголошує владу Рад та організовує Тимчасовий Робітничо-Селянський Уряд на чолі з тов. Леніним.

«Віднині розпочинається нова доба в історії Росії, і дана третя Російська революція нарешт приведе до перемоги соціалізму» (т. XV; II)—говорив Ілліч 25/X на засіданні Петроградської Ради.

Пролетаріят ставав до влади з тим, щоби першим своїм кроком завоювати на свій бік ті маси, без допомоги яких перемога не буде міцною. Пролетаріят мусив низкою революційних заходів до задоволення їхніх негайних життєвих потреб відвоювати їх від буржуазії та дрібно-буржуазних партій.

Кардинальні питання часу: земля і мир. І через де-кілька годин після перемоги тов. Ленін з трибуни з'їзду Рад проголошує:

— Поміщицька власність на землю негайно скасовується, без жодного викупу. Поміщицькі землі й маєтки переходять—«в розпорядження волосних земельних комітетів та повітових Рад Селянських Депутатів, не чекаючи Установчих Зборів».

Щоби довести, що пролетаріят не хоче нав'язувати селянству щось проти його волі та командувати ним, більшовицька партія слово у слово списує з тих наказів, які було складено ес-ерами та ухвалено на селянських з'їздах.

Ес-ери хвилювалися: «більшовики украли у нас наш земельний програм»—казали вони. Гарна-ж була партія, яку треба було прогнати від влади, щоби перевести її програм в життя!

Ленін відповідає таким людям:—«Чи не все рівно, хто його (декрет) склав,—але, як демократичний уряд, ми не можемо відкинути постанови народніх низів, хоч-би ми навіть з ним не погоджувалися. В огні життя, прикладаючи його на практиці, переводячи його на місцях, селяни самі зрозуміють, де правда. Річ в тому, щоби селянство міцно переконалося,

що поміщиків на селі більше немає, що хай самі селяни розв'яжуть усі питання, хай самі вони влаштують своє життя» (т. XV; 20).

Більшовицька партія під керівництвом Леніновим збирала під свої прапори трудящі маси, налагоджувала довгочасну спілку з селянством.

Другим актом, що зміцнював і продовжував ту спілку був—декрет про мир.

Робітничо-селянський уряд на другий-же день соціалістичної революції звертається до всіх народів з пропозицією прийти до миру, дійсно демократичного й справедливого, без анексій та контрибуцій.

Варто тут підкреслити, що ще в перші дні своєї державної роботи т. Ленін виявляє себе глибоко-вдумливим політиком.

Де-кого з членів з'їзду не вдовольняв лагідний, мирний тон пропозиції миру імперіалістичним урядам. Цим,—нашою неультимативністю—ми доводимо, мовляв, своє безсилля—так говорили де-які товариші.

Ленін зважає умови й висновує—«Ультимативність може загубити всю нашу справу... На ультимативну пропозицію уряди нам можуть не відповісти... Ультимативність полекшить стан наших супротивників. Ми-ж всі умови покажемо народові. Ми всі уряди поставимо перед нашими умовами, нехай вони дадуть відповідь своїм народам» (т. XV; 16—17).

Та не тільки про наш міжнародний стан дбав Ілліч в той час,—він кожний крок пролетарської революції всередині країни перевіряв на селянинові: а що скаже селянин, чи не розірветься спілка. Так і в даному разі.—Селянство буде незадоволено всім тим, що затягує війну: і він і його господарство проти війни—таку думку висловлював тоді Ілліч. Так мислити може лише вождь, що рахує класами, мільйонами.

Одночасно було ухвалено і третій декрет: про скасування смертної кари на фронті і в тилу, що її ввели генерали Керенського для «рядових». Пролетарська революція й тут прийшла вісником розкріпачення мільйонів знедолених мас, скасування дикого поневір'я над «гарматним м'ясом»: падало насильство над працюючим у всякій його формі.

Навколо питання про «правомочність» нового, більшовицького уряду розпочинається боротьба. Меншовики й ес-ери намагаються протиставити Радянській владі різні уламки контр-революційних організацій («Комітет рятунку батьківщини» і ин.), вони закликають маси не визнавати «насильників», «узурпаторів» і т. д. Меншов.-есерівський В.Ц.В.К. і склику відмовляється визнати владу Рад і ухвалює—організуючи навколо себе менш.-с.-р. Ради—налагодить зв'язок з військовими організаціями. Річ ясна: зірвавшись на збройній боротьбі з Радами підчас Жовтневих подій, дрібно-буржуазні партії рішуче ступили на шлях організації контр-революційних замахів на Ради: вони рішуче стають по той бік барикад.

Мине ще де-який час, невдало закінчиться авантюра меншовицько-есерівського повстання під прапорами Установчих Зборів,—с.-р. й меншовики стануть передовим загоном всесвітньої контр-революції. Долю пролетарської революції буде кинуто на терези Берестя. Більшовицька партія на чолі з Леніним стане разом з трудящими до великої роботи—організації диктатури пролетаріату, щоби серед оскаженілої російської та всесвітньої контр-революції, через тисячі й мільйони перешкод привести молоду економічно-зруйновану пролетарську державу до сьогодняшнього дня.

І. Л.

Доклад Давеса. *)

ІСТОРІЯ ДОКЛАДУ

Виступ Пуанкаре, що виявився в окупації Рурської країни 11 січня 1923 року, призвів Францію до стану оборони. На протязі всього 1923 року, Пуанкаре повинен був боротися проти того, щоби англійський уряд різними способами не утворив для Франції політичної ізоляції. До того часу, поки продовжувався пасивний опір Німеччини і особливо, поки Франція могла ще покладати надії на сепаратистичний рух в Німеччині, Пуанкаре, яко справжній представник імперіялістичної Франції, міг гостро відхиляти всяке втручання в його політику. Після пропозиції Куно, він міг ще в своєму оцінюванні небезпеки ізоляції обмірковувати той революційний рух, що ріс у Німеччині. Його так мало зворушували різні промови Болдвіна, що зовсім не відрізнялися від промов про загальний мир, що їх пізніше виголошував Макдональд, як і пропозиція комісії Моргана, яку він одхилив і яка була лише невдалим попередником сучасної комісії експертів. Розпад Німеччини, яко наслідок сепаратистичного руху, як і громадянська війна в Німеччині, зробили-б, природно неактуальним питання про окупацію Руру, і Пуанкаре гадав, що він матиме змогу в подібній новій ситуації перевести свої розрахунки з капіталістичними конкурентами Франції.

Коли в листопаді 1923 року при допомозі Англії (допомога ця виявилася в порадах німецькому урядові, в розслідуванні англійським консулом сепаратистичного руху в Мюнхені, а також в різних дипломатичних заходах) сепаратистичний рух було ліквідовано одночасно з припиненням пасивного опору, коли хвиля німецької революції почала тимчасово спадати,—Пуанкаре вирішив дати свою згоду на скликання міжнародних експертів для того, щоби цим спочатку зупинити англо-американський наступ, а потім знову взяти ініціативу до своїх рук. І в тому й в другому йому пощастило. За час, що минув від призначення комісії 30 листопаду 1923 року до внесення доповіді 9 квітня 1924 року, Макдональд, вірний наступник політики Болдвіна, міг тільки зідхати з приводу того сумного факту, що до того часу, поки комісія експертів не закінчить своєї праці, неможливі жадні кроки до розрішення репараційної проблеми,

*) Цю статтю взято із німецького комуністичного журналу «Die Internationale» за 10 травня 1924 р. Хоч і з запізненням, але Редакція вважає потрібним подати її до уваги читачів через те, що вона, по перше виявляє відношення німецької компартії до плану Давеса й, по-друге, розглядає питання у більшій мірі з погляду соціальних наслідків застосування плану, ніж то зроблено у всіх опублікованих до останнього моменту в СРСР у цій справі статтях. *Ред.*

тоб-то, кроки проти Франції. Одначе, після затвердження докладу експертів Пуанкаре одержав цілковиту ініціативу, бо військова окупація Рурської країни тепер уже тільки формально підлягала обміркуванню, а економічні поради експертів можна було здійснити тільки поруч з такими інтернаціональними проблемами (санкції безпеки Франції, міжнародні борги), при розрішенні яких Франція могла лише виграти, тоб-то, мати змогу перейти до рішучого наступу.

ЕКОНОМІЧНІ ВИРІШЕННЯ ЕКСПЕРТІВ

Комісія експертів працювала для Пуанкаре, і доклад першого комітету (доклад Давеса) є корисною послугою для імперіялістичної Франції. Чим ризикувала Франція в листопаді 1923 року, погоджуючись на посилку експертів, що мали завдання дослідити «засоби до збільшення німецького державного бюджету й заходи до стабілізації німецької валюти?» Експертам було суворо заборонено розв'язувати політичні питання. Іншими словами, завданням експертів було інвентаризувати готове майно неспроможного платника, що попало на конкурс. Поділ цього майна було вилучено з їхньої компетенції. Боротьба суперечних інтересів починає виявлятися, одначе, лише підчас поділу. Тому з певністю можна було сподіватися, що експерти однодушно погодяться на тому, що з Німеччини ще багато можна викачати. Таке вирішення було для Франції тільки бажаним, і Пуанкаре в своїй промові про зміст плану Давеса з подякою висловився про роботу експертів. Коли робота експертів, не дивлячись на це обмеження, продовжувалася чотирі місяці, то лише тому, що поруч з інвентаризуванням майна, потрібно було говорити й про оцінювання цього майна. Але оцінювання—це вже «справа» і переведення цієї «справи» може принести тому чи іншому спілнику велику користь. Тому в Комісії відбувалася палка боротьба і тому-ж доклад, що його в оснівному було закінчено ще в початку лютого після одвідування комісією Німеччини, міг бути опублікований лише два місяці пізніше. Нелегко було знайти таке положення, при якому об'єктивні пани експерти, передаючи доклад своїм вірителям, були-б переконані в тому, що доклад не дає конкуруючим з їхньою країною імперіялістичним державам жадних привілеїв в боротьбі за розподіл поживи, в боротьбі, що тільки-но тепер розпочиналася.

«Ми підійшли до свого завдання, як ділові люди, з гарячим бажанням досягти сталих наслідків. Ми працювали лише над технічним, а не політичним боком запропонованої нам проблеми»,—заявляли експерти. Яку-ж підвалину для оцінювання німецького майна, що підлягало розграбуванню, вибрали в своєму чималому докладі ці «ділові люди», що працювали під головуванням представника керуючої імперіялістичної держави—Північно-Американських Сполучених Штатів? Цілком звичайну частину боргів, яку вже було виплачено німецькою інфляцією повинно було знову покласти на старого винуватця, але вже не на користь старого кредитора, а в рахунок репараційних виплат.

Німецькі залізниці мали до війни борги на свій оснівний капітал і платили по них відсотки. Ці борги наслідком інфляції зникли. Коли в проєкті бюджету на 1924 рік і зазначено ще 99 мільйонів золотих марок на виплату відсотків, то це відсотки по дрібних боргах останнього часу,

котрі іноді, як це виявилось з доклада, виплачувалося з розрахунку 36% річних. Німецькі залізниці мають найменше на 26 мільярдів золотих марок оснiвного капіталу і коли план експертів установлює оподаткування в рахунок репараційних виплат в 660 мільйонів золотих марок на рік, то експерти можуть спокійно заявити, що німецькі залізниці легко перенесуть це оподаткування, що ледве досягає 3% основного капіталу. Адже раніше вони витримували значно більше обтяження, адже й зараз чужоземні залізниці платять відсотки на свій основний капітал що-найменше в такому самому розмірі. «Не треба думати, що це підвищення прибутків станеться за рахунок німецького народу шляхом підняття пасажирського чи вантажного залізничного тарифу. Воно може бути в оснiвному досягнуто шляхом більш доцільного в господарчому відношенні управління залізницями. Говорячи так, ми не маємо на думці недостатньої заробітної платні»... 290 мільйонів податку на транспорт буде застосовано до тарифу. Експерти, таким чином, висувають положення, що в «нормальні роки», починаючи з 1928 року, німецькі залізниці щорічно можуть приносити в репараційну касу 950 мільйонів золотих марок, не обтяжуючи цим занадто залізничну комунікацію.

Дальших 300 мільйонів золотих марок повинна щорічно виплачувати німецька промисловість в рахунок відсотків і покриття покладеного на неї 5-ти мільярдного іпотечного зобов'язання. Ці 5 мільярдів менше, ніж сума довійськових боргів німецької промисловости. Таким чином, цей податок буде лише частковим відновленням боргу, що його виплачено інфляцією, і тому, як стверджують експерти, він не ляже великим тягарем на плечі «німецького народу». 1250 мільйонів золотих марок, котрі залишаться після цього всього, як річні виплати в репараційну касу і котрі повинні виплачуватися з державного бюджету, з зайвиною покриваються тим прибутком, що його одержала німецька держава від знецінення своїх державних боргів, коли, наприклад, гарантований державний борг з 58,5 мільярдів золотих марок року 1918 знизився до 30 вересня року 1923 до 2000 золотих марок.

Це ідеально, справді ідеально, чудово! Можна примусити Німеччину щорічно платити 2,5 мільярдів золотих марок до репараційної каси, не накладаючи ні на кого тягара, не підвищуючи і ні в якій мірі не ослаблюючи здатности Німеччини в справі конкуренції. Не треба-ж тому дивуватися, що ці, гідні здивовання, експерти викликали радісну згоду Німеччини, починаючи від пана доктора Зорге зі спілки промисловців і кінчаючи паном доктором Гільфердінгом з соціал-демократії і всіх імперіялістичних політиків від Макдональда до Пуанкаре.

ПОДАТКОВИЙ ТЯГАР ПРОЛЕТАРІЯТУ

Однак, виявляється, що не все вже так гаразд перебуває з виплатою цих щорічних 2500 мільйонів золотих марок до каси нового емісійного банку в Берліні. Залізничні експерти підкреслюють, що наперед сподіваним успіхом плану є те, що в Німеччині «панував як політичний, так і соціальний спокій». Далі «залізницями повинно керувати так, як комерційним підприємством; це означає, з одного боку, встановлення таких тарифів, щоби з них можна було використати вс

можливі прибутки, а з другого боку—зменшити до мінімуму всі видатки». Експерти вважають, що тарифи надто низькі, що зниження на початку цього року було зайвим; вони відзначають з особливим задоволенням, що з 1 березня тарифи III і IV класів підвищено на 36%, а тариф I класу трохи знижено; що персонал, який обслуговує залізниці, може бути скорочено на кілька сот тисяч душ і, нарешті, вимагають, щоби в майбутньому на протязі довгого часу більше не було інвестування (внесення) нових капіталів.

Для того, щоб ця комерційна постановка справи не була в небезпеці, союзниками призначається чужоземний залізничний комісар, що буде наглядати в інтересах союзників, за німецьким управлінням залізниць і в майбутньому, коли це виявиться необхідним, візьме до своїх рук керування залізницями. Коли з'ясується, що «німецькі залізниці неспроможні давати такий прибуток, який буде встановлено, згідно з репараційними цілями»... то генеральний комісар... «одержує уповноваження видавати обов'язкові розпорядження чи то до зменшення видатків, котрі він рахуватиме зайвими, чи до підвищення існуючих тарифів, як-що він вважає за потрібне».

Для забезпечення репараційних виплат з державного бюджету над Німеччиною не буде встановлено загального фінансового контролю. Комісія відхиляє фактичний контроль над сукупними прибутками й видатками Німеччини, тому що вся ця система контрольних установ покладе на себе відповідальність за все фінансове безладдя і навіть сама може бути приводом для них. Пристосування цього загального фінансового контролю повинно бути відкладено на той випадок, коли Німеччина свідомо не виконає покладених на неї тепер обов'язків. Не дивлячись на таке мотивування, всі прибічники політики виконання, включаючи й соціал-демократів, не соромляться святкувати відміну загального фінансового контролю, яко перемогу. Буде встановлено контроль над прибутками від мита й податків на алкоголь, тютюн, пиво й цукор. Одначе, «потрібно перешкоджати всякому втручанню до тарифної політики німецького уряду». Який глум!

У попередньому артикулі плану говориться так: «Німецький уряд не повинен зменшувати без згоди комісара ставки на перераховані прибутки.. З другого боку, ми вважаємо необхідним спонукати німецький уряд підвищити податки на алкоголь, пиво и цукор». І ще друга пропозиція: «Другорядні податки в цілому, ставки видаються комітетові несправедливо низькі». 60% загального прибутку від оподаткування тютюнових фабрикатів повинно залишити у вигляді чистого прибутку в державному бюджеті. Далі ми ще побачимо, що експерти дають де-які поради і в справі оподаткування заможних верств. Одначе ці поради менш конкретні й висунуті очевидно з виключно агітаційною метою.

Коли навіть виявиться, що 2500 мільйонів золотих марок хтось і виплатить, то цей «хтось» буде саме споживач, тоб-то, вся маса. Тут комісія, що «працює над технічним, а не політичним боком запропонованої проблеми», повинна зауважити, що технічний план стикається з тим, що навколо існує ще політично-економічна система капіталізму та імперіалізму.

ПРИБОРКАННЯ ПРОЛЕТАРІАТУ

Отже, спочатку треба втихомирити робітників. Сразковим прикладом до того є Версальська угода. Та й справді—коли пощастило обдурити всіх пацифістів, до соціал-демократів включно, шахрайством Ліги Націй і особливо, коли при допомозі приблизно сорока параграфів од § 387 до 427 Версальської угоди пощастило за участю соціал-демократії для приборкання революції організувати Міжнародне Робітниче Бюро й обіцяти робітникам узаконенням восьмигодинного робочого дня усе світове добро,—то чому-ж і «діловим людям» тепер було відхилитися від того, щоби ще раз не стати перед усім світом у вигляді людей, що так піклуються про громадське добро?

Що-ж інше, як не це саме, є обіцянка експертів, щоб німецькі робітники запропонованими заходами не були обтяжені сильніше, аніж це належить з «величної мети» кінцевої частини Версальської угоди (§ 247) — «забезпечити фізичний, моральний та духовний добробут найманих робітників з міжнародного погляду?» Через те, що кожен інтернаціональний пролетар, а особливо німецький робітник, вщерть задовольнився за 5 років Версальського миру отим фізичним моральним і духовним добробутом,—то його цілком заспокоюють запевнення експертів в тому, що дальшого погіршення не буде. І проте експерти дуже силкуються заспокоїти німецьких робітників. Ми вже нагадували, що залізничні експерти висовують політичне й соціальне заспокоєння Німеччини, як оснівну передумову до здійснення свого плану. Для того-ж, щоби одігнати цю примару соціальної революції, в кожному відповідальному місці плану перш за все нанизуються ласкаві слова на адресу німецьких робітників. В частині, яку присвячено новому емісійному банкові, цитується з протоколу комітету власні слова пана Гросмана, згідно з якими стабілізація валюти перш за все піде на користь німецьких робітників. Далі, критикуючи німецьку податкову систему, комісія не тільки встановлює, що «ми примушені прийти до висновку, що заможних верств Німеччини не було оподатковано в потрібній формі при тій податковій системі, яка існувала», але й агітують таким чином за оподаткування заможних верств: «на наш погляд, коли німецький уряд дійсно хоче переконати в своїй добрій волі, як союзників, так і своїх робітників,—повинен в найближчий час опублікувати закон, котрий би відповідав його остаточним намірам, про подходящий податок». Якщо це висловлено й не так ясно, як вимога про підвищення цін на цукор, то проте кожного робітника підкупає те, що його інтереси, хоч і на словах, поставлено поруч з інтересами «високих» союзників. Торкаючись «податку на обороти» експерти зазначають: «згідно з нашим загальним поглядом цей податок повинно як можна швидче трохи знизити за рахунок інших видів податку». І хоча й не зазначається, за рахунок яких саме податків (тоб-то мають на увазі, мабуть, за рахунок податків на споживання), проте захоплює те, що податок на обороти повинно бути де-в-чому знижено. Але експерти йдуть ще далі. Залізничні експерти встановлюють, що праця урядовців і службовців залізничних управлінь низько оплачується. Вони не думають при експлоатації німецьких залізниць про «недостатню заробітню платню», але, навпаки, вони погоджуються з тим, щоб було переведено підвищення заробітньої платні

залізничникам на 18 номінальних відсотків довійськової заробітної платні. Одначе, верхом цих облудних спроб є встановлення принципу, що за ним не треба обмежувати союзного «продуцента» більшим тягарем що до заробітної платні, ніж його німецьких конкурентів. Це, природно, можна (й повинно) зрозуміти так, що заробітня платня робітників у Англії й Франції повинна бути знижена до рівня заробітної платні в Німеччині. Але з агітаційного боку цей артикул можна тлумачити так, що експерти стоять за підняття заробітної платні в Німеччині до її рівня в конкуруючих країнах. Подібний намір експертів виявляється в тому, що в цьому артикулі вони вимагають однакового оподаткування для німецького продуцента.

СПІЛКА ПРОТИ НІМЕЦЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

Можна сподіватися, одначе, що всі ці бучні слова проте не заспокоять досвідченого німецького робітника. І професор Касель висловлює сумнів, що в плані не все гаразд. «На жаль, одначе,— пише він в газеті «Svenska Dageblade»,—коли аналізуєш реальні економічні передумови плану, то враження вже не таке гарне. Комісія ніби розглядає сучасне положення Німеччині виключно, як наслідок грошової кризи, і покладає великі надії на швидке відродження Німеччини. Мені здається, що це занадто поверховий метод. Потрібно взяти на увагу сучасне положення німецького народу, його фізично й духовно ослаблене становище, його робочу силу, яка так підупала, так само як і дуже невдячний по віку склад населення й злиденність трудящих класів, що повинні будуть нести на собі головний тягар репарацій. Так само було б помилкою не звертати уваги на прояви соціального розпаду й загальної дезорганізації».

Шведський професор повинен, таким чином, визнати, що крім технічних та економічних питань, є ще система капіталізму, з'убожіння й класова боротьба. Наші експерти так само знають все це й висовують цілу низку організаційних заходів проти німецької революції.

Новий емісійний банк перебуває під доглядом чужоземного комісара. В генеральній раді не може бути ухвалено жадного рішення без згоди чужоземця. Резервний капітал банку буде забезпечено так: «Вищезазначені законні резерви можуть переховуватися в якомусь місці банку або цілком в золотих зливках чи монетах, або частково в сталих депозитах, з умовою, щоби ці останні можна було реалізувати в любий момент, щоби виплата по них провадилась в золоті чи його рівноцінності на ту саму суму, в якій зроблено депозиційний вклад, щоби їх було вкладено в солідний банк в закордонних фінансових центрах». Ці резерви охоплюють не тільки покриття банкнот, але потрібно мати і особливий резерв золота мінімум в 12% депозитних зобов'язань.

Що-ж залишається в самій країні від засобів банку? Метальова готівка.

І хоч це не багато, але проте може бути ризиковано на випадок революції. Нашим експертам і в день сняться примари революції і тому—«метальова готівка банку й відділ друкування банкнотів повинні бути

в Німеччині, але генеральна рада більшістю $\frac{3}{4}$ голосів може ухвалити про перенесення того чи другого, або того й другого разом в одну з центральних країн». Треба сподіватися, що не тільки більшістю $\frac{3}{4}$ голосів, але й одноголосно, німецькі націоналісти, а також інтернаціональні банкіри з Генеральної ради одразу-ж ухвалють постанову про перенесення банку за кордон, як тільки з'явиться небезпека, що німецькі робітники захочуть захопити «їхні» гроші й грошовий друкарський станок. Експерти знають, як сутужно було Паризькій Комуні, а пізніше Угорській Радянській Республіці через відсутність станка для друкування грошей. З досвіду цих революцій очевидно, що в разі, коли революційний рух, хоча-б тільки декілька тижнів не міг забезпечити обміну грошових знаків,—виникають катастрофічні технічні труднощі.

Німецькі залізниці буде інтернаціоналізовано. До рук спеціально уповноваженого союзних держав повинно бути передано іпотечні зобов'язання (заставні листи) на 11 мільярдів золотих марок і крім того частину з 2-х мільярдів привілейованих акцій. Про залізничного комісара та його уповноваження ми вже говорили. Залізничне товариство повинно мати 18 директорів, з яких 14 можуть бути німецькими підданими; однак, може бути й 13 чужоземців. Як буде встановлено це відношення, залежить од чужоземного спеціально уповноваженого та від власників привілейованих акцій. Зрозуміло, що спочатку призначать 14 німців. Та чому-ж би й ні? Німецькі буржуа без всяких суперечок будуть співробітникувати з інтернаціональним буржуа в справі підвищення певних тарифів, особливо, коли справа буде йти про підвищення пасажирських тарифів III та IV класів. Коли у Німеччині складеться німецький робітничий уряд, німецькі буржуа одразу-ж підуть у демісію для того, щоб з величезним запалом передати чужоземцям захист свого погляду.

І німецьку промисловість буде почасти націоналізовано. Іпотечні зобов'язання на суму 5-ти мільярдів будуть знову-ж таки переховуватися у чужоземного уповноваженого. Хоча це буде лише незначно обтяжувати німецьких капіталістів, але ж, як тільки німецькі робітники захочуть заволодіти знаряддям виробництва, тоді кожний міжнародний «експерт» встановить, що справа йде не про німецьку приватну власність (в такому-б разі це було внутрішньою справою Німеччини), але,—як і відносно залізниць,—про міжнародну власність, експропріювати якої німецькі робітники не мають жодного права, й що свята справедливість вимагає міжнародної інтервенції.

План передбачає так само загальний фінансовий контроль, особливо на той випадок, коли робітничий уряд захоче завести іншу податкову політику. Так, наприклад, зниження податків на споживання не повинно мати місця без згоди комісара, в противному разі буде введено загальний фінансовий контроль.

План передбачає священну спілку проти німецької революції. Але й священна спілка не допоможе: революція насуває. Однак, ця священна спілка становить для революції велику небезпеку, як-що міжнародний пролетаріят і особливо німецький пролетаріят, не буде в силі пошкодити переведенню плану в життя, то він (пролетаріят) може зазнати ще більших жертв. План експертів про створення такого заплутаного механізму для гальмування й придушення німецької революції гаразд

обґрунтований; він поруч з організацією міжнародної контр-революції проти німецької революції, має в собі організацію сталого безробіття в Німеччині.

За безробіття в Німеччині, проти німецького експорту.

«Світову війну провадилося за світовий ринок». Коли виголошують таке банальне речення, то відчувається, що в нього зараз не вкладають жадного змісту. Зміст його, однаке, цілком визначний і саме той, що імперіалістична країна, яка зазнала поразки, тоб-то, Німеччина, не має більше місця на світовому ринку; конкретніше кажучи, вона має стільки місця, скільки це відповідає інтересам держав переможниць. Інфляція у Німеччині й експортна гонитва в останні роки затьмарили цей факт. Тепер, однаке, треба грубо висловити, а головне, здійснити те, що Німеччина не може одержати жадного місця на світовому ринку в міжнародній конкуренційній боротьбі. Витиснення Німеччині повинно бути організовано у формах, що не викликали-б заперечень. Вимагаючи, щоби німецьких платників податків було обтяжено, принаймні, так само, як і платників податків в союзних країнах,—план зазначає: «В той самий час цей принцип справедливий і з економічного погляду, бо було-б очевидно несправедливо та й з усіх боків небажано, щоби платників податків в союзних країнах, як продуцентів, було обтяжено підчас конкуренції вищими податками на виробництво, ніж їхнього німецького конкурента». В артикулі про постачання «натурою» сказано: «Тому ми визнаємо потребу продовжувати постачання натурою, але гадаємо, що воно швидко стане недоцільним з господарчого погляду, якщо його, по-перше, не буде обмежено природнім виробництвом Німеччини (як кокс, вугіль, різні фарбові речовини і т. п.) і, по-друге, тим експортом, що він не обумовлює заздалегідь імпорту до Німеччини значного відсотку його вартости».

«Природні виробництва Німеччини» це до речі було-б в якомусь плані колонізації. Як про це пишуть у підручниках: «колонії існують для того, щоби постачати «природні виробництва» та купувати продукт індустрії». Можна, правда, заперечити, що тут справа йде лише про «постачання натурою», тоб-то, про експорт на рахунок репарацій. Однаке, по суті справи немає майже жадної різниці і вона стає ще меншою після того, (що окремо оговорюється), що «товарів, які постачається таким чином, не можна буде вивозити із переможної країни инакше, як за однудушною згодою комітету й німецького уряду».

Експорт Німеччини, поверх поставок натурою, буде, крім того, цілком контролюватися не тільки тим, що німецькі залізниці інтернаціоналізовано і що загальна грошова політика скупчується в руках нового емісійного банку, який цілком залежить від уповноваженого в справі репарацій. На далі, для майбутнього контролю експорту, його буде підпорядковано ще «агентові у справі репараційних виплат» і, так званому, «комітетові в справі переказів», що його складено з вельможних чужоземців. Як в цьому відношенню виглядає справа з залізницями, є лише декілька вказівок у докладі залізничних експертів: «ми далі доведемо, що з часу війни, як пасажирський, так і вантажний залізничні тарифи занадто низькі і мають на увазі сприяти промисловості й торгівлі та особливо сприяти німецькому експорту». «Очевидно, союзні нації мають право вимагати, щоби чистий

прибуток німецьких залізниць не зменшувався, утворюючи при тому для німецької промисловости надмірну перевагу на за океанських ринках». І в головному відчиті комітету зазначено: «Оснівна ідея управління (залізницями) урядом в минулий час полягала в тому, щоби в першу чергу працювати в інтересах німецької промисловости і тільки в другу чергу, в інтересах інвестованих капіталів. На думку експертів, треба цілковито пірвати зі старими традиціями».

Жадного збільшення оснівного капіталу німецької промисловости.

Витиснення Німеччини зі світового ринку—це засудження Клемансо 20 мільйонів зайвих людей Німеччини до вимирання. Одначе, справа й далі полягає в безумовному забезпеченні постійного безробіття в Німеччині. Інвестування буде в Німеччині припинено.

Спочатку знов таки про залізниці. «За останні роки капітал так щедро марнотратився, що в майбутньому на цілі роки наперед робити витрати буде неприпустимо». Дуже цікаво прочитати висновки експертів про те, як інфляція, що її переведено в широкому обсягу в Німеччині, знищила валюту на шкоду німецьким робітникам і на користь, як безпосередньо усім великим капіталістам, так їхньому загальному капіталу—державній власності. Уже в загальному докладі експертів зазначено так: «Далі, Німеччина на довгий час поліпшила з 1919 року свій оснівний капітал та обладнання підприємств. Експерти, що ґрунтовно зазнайомилися з організацією залізниць, ясно зазначають, як удосконалено німецьку залізничну сітку. Німецьку телефонну та телеграфну систему обладнано найновішими апаратами. Гавані та канали так само добре обладнано. Нарешті, промисловці мали змогу ще більш поширити своє високоудосконалене обладнання так, що в багатьох галузях промисловости виробництво може бути вище довійськового».

Хто ж виплатив це все? Для відповіді—досить розглянути статистику заробітної платні. Зі злиднів німецького пролетаріату, з часу від кінця війни, німецький капіталізм видувив кон'юнктуру інфляції і в той самий час саботував репараційні виплати. Кон'юнктура інфляції ставила перепони катастрофічному безробіттю. Доклад залізничних експертів говорить про інвестування та про низькі фрахти так: «Пом'якшуючим фактором можна вважати те, що натиск з боку великих промисловців, які намагалися не припинити роботи на своїх підприємствах, був занадто дужим для того, щоби йому можна було зробити опір; це, до-речи, перешкоджало масовому звільненню робітників, що могло-б привести до повстання чи навіть революції. В той самий час з'убожіння широких народніх мас було остільки велике, що уряд примушений був затримувати залізничні тарифи на низькому рівні».

Якщо німецький пролетаріат дозволяв німецькій буржуазії шляхом політики інфляції безсоромно грабувати себе, то тут рішуче значіння мав факт обмеження безробіття при кон'юктурі інфляції. Цей метод на-далі впливати не може. На це питання життя й смерти доктор Зорге, зі спілки промисловців, дає відповідь своєю надхненною згодою з планом експертів. Обмеження експорту—річ недобра. Але забезпечене в міжнародньому обсягу грабування німецького пролетаріату, інтернаціонально організовані заходи проти німецької революції, забезпечений натиск масового безробіття на заробітну платню—ось це гаразд! Потрібно, одначе взяти під розвагу:

по-перше, обмеження експорту для важкої індустрії, що має де-які «природні продукти», не так вже й небезпечні, як для обробної індустрії; по-друге, колоніальна справа постачання «природних продуктів» разом з чужоземними групами так само не є найгірша і, нарешті, по третє, важка індустрія, зорганізувавшись в об'єднання, вже намагається взяти участь в деяких міжнародних справах, можливо, в експлоатації Радянських Республік. Так само дуже добре й надалі використати проти робітників податковий апарат німецької держави разом з чужоземними комісарами та за їхньою моральною відповідальністю; і, нарешті, значно краще одержувати поставки натурою, за які добре платять, ніж на підставі договору з «Мікум» (скорочена назва «Mission Interalliée du Contrôle des usines et des mines»). Останні, хоча й не так небезпечні для капіталістів, як вони про те говорять, але проте зв'язані з деякими збитками. Пан Зорге добре знає, чому він погоджується.

Тепер ваша справа, робітники, знати, чому ви не повинні погоджуватися і чому ви повинні зробити опір так, щоби згода пана Зорге не мала успіху.

РЕПАРАЦІЙНІ ВИПЛАТИ НЕМОЖЛИВІ

Таким чином до цього часу все йшло порівнюючи плавко. Експерти знають, чого вони хочуть, і всі ті, кому треба вирішати, тоб-то німецькі й союзні капіталісти згодні. Але коли механізм повинен почати працювати в міжнародньому обсягу, то з'являються труднощі. Питання про експорт, як ми бачимо, вже було хоча й ущільним, але теоретично ясним пунктом. Не може бути жодного сумніву в тому, що для імперіалістичних держав-переможниць потрібне обмеження німецького вивозу. Значить немає двох шляхів, доки існує система імперіалізму. Одначе, не треба забувати, що експерти мали так само завдання організувати репараційні виплати в той спосіб, що 2½ мільярди буде вкладено до емісійного банку на conto «агента в справі репараційних виплат». Цю суму ще не переказано за кордон. За кордоном можна платити лише товарами або чужоземною валютою. Девізи є лише розрахунковими знаками. 2,5 мільярдів золотих марок через це можна виплатити до каси уповноваженого в справі репарацій лише в тому разі, коли Німеччина матиме змогу збільшити експорт над імпортом на цю саме суму. Це, одначе, суперечить безумовній необхідності обмежити експорт Німеччини, згідно з принципом: «Німеччина повинна вивозити лише такі продукти й тільки в такій кількості, щоб це не було перешкодою імперіалістичним державам-переможницям в їхній конкуренційній боротьбі. Суперечність, що її не можна розв'язати. Експерти гублять под ногами ґрунт, починають хитатися, а потім з необхідности, в сумнівних випадках вони завжди вирішують на користь пріоритету обмеження вивозу. Ось зразок подібних хитань: «Сумнівне питання взагалі, оскільки можна погодити господарче життя на низку років з чужоземними зобов'язаннями»... «Реальний господарчий баланс до того часу, поки подібні зобов'язання не існували ще досить довго для того, щоб виявити свій вплив на господарство країни, малює лише невиразну картину»... «Ми не заперечуємо, що ця частина наших пропозицій матиме труднощі цілком нового характеру, труднощі, що їх можна буде перебороти лише в наслідок досвіду. Одначе, запропоноване нами вирішення здається нам більш вдалим, ніж усі інші можливі вирішення».

Відносно пріоритету обмеження експорту, експерти пропонують, щоби суми, що перебувають на рахунку агента в справі репараційних виплат і що їх не можна використати на виплату німецьким промисловцям за постачання натурою і на інші внутрішні виплати (англійське мито і т. и.), а так само не можна переказувати за кордон шляхом скупки девіз, щоби ці суми не перевищували 2 мільярдів. Зайвину поверх 2 мільярдів до 5 мільярдів треба використати в самій Німеччині у формі позики німецьким капіталістам на скуповування німецьких підприємств і, нарешті, як позики приватним чужоземцям. Велетенська й дуже корисна справа! «Комітет у справі переказів», що призначається репараційною комісією і складається з одного американського, французького, англійського, італійського та бельгійського члена, буде провадити величезну закупочну справу, порівнюючи з якою всі маленькі й великі «шибери», що заповнили Німеччину за час інфляції, повинні соромливо сховатися як можна далі. Експерти облудно говорять, що «можна набувати лише таких матеріальних достатків, що підпадають певним категоріям і є в постановах, що їх встановлюється й час-од-часу змінюється згодою по-між комітетом і німецьким урядом.

Після такої згоди, від німецького уряду треба вимагати, щоби він в потрібній мірі зважив необхідність переведення найвищих виплат своїм кредиторам». А далі глумлива примітка: «він (німецький уряд) повинен при цьому зберегти за собою право виконавчої влади над своїм власним внутрішнім господарством». Пани експерти мають добрий гумор. Якщо «він» — німецький уряд — не зрозуміє цього натяку кійком у спину, або якщо прийде революційний уряд, — тоді буде переведено в життя такого артикулу: «для того, щоби, в разі передбачених фінансових маневрів уряду чи якоїсь групи, перешкодить таким переказам, — комітет може вжити необхідних заходів для того, щоби таких маневрів не припустити. Серед таких обставин готівку треба віддати на відсотки або обернути на закупку в Німеччині різного майна».

Ця система йде, безумовно, до того, щоби пошкодити німецькому експорту одержати якусь премію в наслідок грошової політики, силкуючись, по можливості, швидче досягти протилежного наслідку. Якщо обмеження експорту зайде так далеко, що зайвина, яку буде зібрано в репараційній касі, перевищить 5 мільярдів золотих марок, тоді репараційні виплати, що їх встановлено в розмірі 2,5 мільярдів на рік, можна буде зменшити на суму, що її буде визначено за кордоном. «Таке часткове й тимчасове зменшення німецьких зобов'язань повинно мати силу лише на той час, доки це потрібно, з огляду на умови переказів». Таким чином якщо в Німеччині почнеться кредитна інфляція, наслідком якої резерв в 5 мільярдів, що його зібрано в репараційній касі, буде з лихварських поглядів не досить виплачено відсотками, тоді хай краще Німеччина менше платить до репараційної каси, ніж посідатиме на світовому ринку більше місця від того, що можуть припустити держави-переможниці. Адже імперіалізм не може сам собі одгризти голови!

У справі організації цієї великої торгівлі «комітетом в справі переказів» експерти, як ми бачимо, почувають себе не досить трірко. Це вже така галузь, де справа йде не тільки про встановлення розмірів майна, але й про розділ, тоб-то, це вже почасти галузь боротьби одної з одною держав-переможниць. Експерти заявляють, що вони не мають відношення

до розділу здобичи. Велика комерційна справа «комітету» в справі переказів може зійти на нівець на підставі різних принципів і не випадково артикул про склад комітету починається словами: «він повинен складатися з американського»... Це вже справа, а в справах пану Давесу належить перше місце. Адже ні в кого німає сумніву, що безсторонність Америки в розрішенні європейської проблеми не має меж. Але там, де починається справа, немає місця фразам.

Про те, що в цій великій справі буде провадитися боротьба суперечних інтересів, відчит експертів розсудливо замовчує, бо кожен учасник повинен мати свої надії, сподіватися забезпечити собі відповідну участь в цій боротьбі. Це є та межа, що до неї наважуються дійти експерти. Ні кроку далі! Але з огляду на обмеженість тут місцем, ми повинні покінчити на цьому безпосередньо з планом й перейти до дальшої долі докладу, що так само має відношення до аналізу плану Давеса.

ІМПЕРІАЛІСТИЧНУ ПРОБЛЕМУ РОЗВ'ЯЗАТИ НЕ МОЖНА

Комісію експертів було скликано під гаслом: «остаточного розв'язання репараційної проблеми». Що-ж розв'язано в цьому докладі? По Версальському договору питання про суму репараційних виплат залишалося одвертим. Так само і в плані Давеса це питання залишено одвертим, бо його зв'язано з питанням про міжнародні борги. Одначе, саме тим, що цього питання немає в плані Давеса, він висувається актуально. Пуанкаре категорично роз'яснює: участь Франції в німецьких зобов'язаннях повинна на 26 мільярдів перебільшити суму військових боргів, що їх Франція мусить виплатити Англії й Америці.

Пана Давеса, повертаючись, навістив Мусоліні. Мусоліні заявив, що, по-за урегулюванням питання про міжнародні борги, неможливе жадне розв'язання репараційної проблеми.

Президент Кулідж, керівник справ Північно-Американських Сполучених Штатів, весь час заявляє в своїх промовах: «Американська політика в питанні про міждосяжницькі справи не зазнала жадних змін. Цього питання не можна обмірковувати на економічних конференціях». Одночасно він, звичайно, говорить про своє задоволення з плану Давеса і, звичайно, не забуває розповісти про нову мирну еру, про обов'язки Америки відносно людства, про перемогу справедливості, необхідної в такій всесвітньо відомій безсторонній справі, якою є його справа.

Міждосяжницькі борги—об'єкт боротьби величезної ваги.

Той, хто думає, що є змога щоби Америка або Англія відмовилися від своїх претензій до Франції, не досягнувши одночасно ослаблення її,—той не має й приблизного уявлення про суть імперіалізму. Умови, що можуть знесилити Францію в імперіалістичній боротьбі, як, наприклад, скорочення армії, обмеження певних прав в колоніях і т. и. неприпустимі для імперіалістичної Франції. Питання про імперіалістичні борги буде вирішено наступною світовою війною, як-що тільки його не розв'яже світова революція.

Версальський договір зробив «незалежність Німеччини» дуже нетривкою (пригадаймо хоча-б окупацію Руру, військовий контроль і т. и.). План експертів має один гарний бік: незалежність Німеччини після його переведення було-б уже цілком знищено; одначе, не дивлячись на це, або

навіть у наслідок цього, утворилося-б нове становище, що від нього можна було-б чекати великих боїв по між переможцями за колонізовану Німеччину. Пуанкаре заздалегідь каже: «Я не хочу точно знати, в якій формі в майбутньому буде вживатися санкцій», або інакше кажучи—«я не хочу, щоби в майбутньому, якщо я випадково окупую Франкфурт на Майні чи то Гамбург,—англійський правник висловлював би свій погляд про незаконність цієї окупації, і щоби англійський уряд на цій «правовій основі» знов примусив мене до політичної оборони». Таким чином, і цього питання не розв'язано.

Окупація Руру? Експерти з великою відвагою вимагають, щоби «економічну діяльність Німеччини не гальмувалося і не уціплювалося чужоземною організацією, крім передбаченого в самому плані контролю. Тому наша пропозиція базується на припущенні, що теперішні заходи, оскільки вони гальмують цю діяльність; буде скасовано або відповідно змінено, як тільки Німеччина почне здійснювати запропонований план». План так само виразно вимагає відродження економічної єдності Німеччини, як і єдності управління залізницями; словом,—єдиного господарчого управління всею колоніальною країною разом з Рурським районом. Про військові питання вони не говорять. Вони-ж лише «ділові люди». І «як тільки» Німеччина почне виконувати план, це значить, як тільки Франція одержить ще більший і ширший економічний вплив на всю Німеччину, ніж той, що його вона зараз має над Рурською країною (а це станеться тоді, коли буде ухвалено закони, що їх буде запропоновано для виконання плану «незалежному» німецькому урядові), а так само, як тільки в репараційній комісії буде з'ясовано деякі неясні питання,—тоді Пуанкаре не буде мати нічого проти того, щоби «було відновлено податкову й економічну єдність країни». Однак, окупація Руру залишається так само, як і організація «Мікум», для того, щоби в кожен потрібний момент знов можна було одержати спеціальні гарантії.

У плані експертів не розв'язано так само питання про безпеку для Франції, тоб-то, питання про забезпечення гегемонії Франції над Європою. Однак, боротьбу в цьому напрямку буде знов відновлено й загострено.

КРЕДИТИ

До розв'язання репараційної проблеми має відношення так само питання про кредити Німеччині. Справа весь час йшла про 10 мільярдів золотих марок. Експерти, як реальні гешефт-махери, тут поставили собі вузькі межі. Новий емісійний банк повинен мати капітал в 400 мільйонів золотих марок, що з них 100 мільйонів буде взято від старого державного банку. Залізничне товариство повинно розмістити, по можливості, в самій Німеччині загалом 2 мільярди привілейованих акцій. Однак, для стабілізації валюти повинно зробити так само й чужоземну позику у розмірі восьмисот мільйонів золотих марок. Експерти сподіваються, що на це буде змога. «На основі доброго забезпечення, що його передбачає план, завдяки гарантіям стабілізації, що він їх має й серед умов поліпшення міжнародного політичного становища», таку суму з певністю можна одержати. «Тому потрібно висунути питання про те, щоби претензії до Німеччини шляхом погодження з союзницькими кредиторами було знижено в такій мірі, щоби кредит став можливим». (Питання про міжсоюзницькі

борги!). «Що більше буде зниження, то більша є можливість, що позику Німеччина зможе зробити успішно. В противному разі позика буде неможлива, стабілізації не можна буде забезпечити й не можна буде перевести ні цього, ні якогось іншого плану». Успіх плану залежить од «спільної роботи союзників і Німеччини для забезпечення таких політичних відносин, при яких світові кредитори будуть певні, що німецьку позику буде забезпечено!» Священний союз проти німецької революції!

Ця дрібна сума у 800 мільйонів може, проте, допомогти. «Президент напевне сподівається, що американський капітал візьме участь у позиції для Німеччини». Хоча в Лондоні й висловлювалося сумніви з приводу того, чи зможуть допомогти 800 мільйонів, але проте це питання не можна розглядати, як головне. Воно не є питання про спроможності світового грошового ринку, але є виключно політичне питання і залежить від розв'язання розглянутих вище проблем.

План експертів розв'язав, таким чином, лише одно питання: як можна найкращим засобом експлуатувати й повернути в рабство в інтернаціональному масштабі німецький пролетаріят, звичайно, при тій умові, що німецький та й міжнародний пролетаріят будуть це терпіти?

План знову відкриває боротьбу за розділ цієї здобичи й починає нову добу гостро актуальних імперіалістичних суперечностей. Це єдине питання, що його технічно розв'язує план, не розв'язуючи його одначе соціально.

Найближче й найважливіше революційне завдання пролетаріату в цій запеклій боротьбі не на життя, а на смерть, у цій боротьбі комуністичного Інтернаціоналу полягає в тому, щоб це питання не було розв'язано в тому напрямку, в якому його хочуть розв'язати експерти.
